

**ATEMPTATS
DE BARCELONA:
REACCIONS,
EXPLICACIONS
I DEBATS PENDENTS**

Moussa Bourekba (Coord.)

CIDOB **REPORT #02, 2018**

**ATEMPTATS
DE BARCELONA**
REACCIONS,
EXPLICACIONS
I DEBATS PENDENTS

Moussa Bourekba (Coord.)

CIDOB REPORT # 02
Barcelona, Febrer 2018
ISSN: 2564-9078

CIDOB

BARCELONA
CENTRE FOR
INTERNATIONAL
AFFAIRS

© 2018 CIDOB

Consell editorial: Jordi Bacaria, Carmen Claudín, Carme Colomina, Anna Estrada, Elisabet Mañé, Eduard Soler I Eckart Woertz.

CIDOB

Elisabets, 12
08001 Barcelona
Tel.: 933 026 495
www.cidob.org
cidob@cidob.org

Preu de l'exemplar: 5€

Impressió: Book-Print S.A.
ISSN: 2564-9078 · E-ISSN 2564-9124
Dipòsit legal: B 11820-2017

Disseny i maquetació: Joan Antoni Balcells
Traducció: Olga Viñals
Web i suport tècnic: Silvia Serrano
Vendes i enviaments: Héctor Pérez

Barcelona, febrer 2018

Imatge de la coberta

David Junyent: Rambles, 25 de junio de 2016 (<https://www.flickr.com/photos/davidjunyent/27333673173/in/photolist-HDodK8-6me7P8-HDpJW8-6mih6A-HDrVzj-gB1DJ-rjKJaS-Uf4HpE-6mih8L-8hVUt9-6migUm-Abij-5pWzKw-6me7VP-sgKVrF-6mihjo-5pRUQg-Esoji-5pSf24-8Q51Q-bkqDnC-7hTSQF-aJEZJ-7V3fNn-oVBKiJ-a5z6D-hrkoDe-XWEhXU-6YopiA-5ARm5k-6miheA-tMxUU-XZfFv-6me888-6wRU1P-rjXewe-7qTAxh-tMxUb-bACAx-5VqkVJ-emccB-fft2cB-daEtSX-7JQEn8-JZU6c-Fvkuu-8ZefCT-JZJQb-5pS2cR-5pRZHF>)

SUMARI

CIDOB REPORT
02- 2018

INTRODUCCIÓ 5

ATEMPTATS DE BARCELONA:
L'EXPLICACIÓ IMPOSSIBLE,
LES POSSIBLES EXPLICACIONS 7

Moussa Bourekba

17A: BARCELONA CANVIA DE GUIÓ 19

Blanca Garcés Mascareñas

DEU DIES D'AGOST 31

Jordi Moreras

PREVENIR L'EXTREMISME VIOLENT
PER COMBATRE EL GIHADISME AUTÒCTON:
APRENDRE DE L'EXPERIÈNCIA 41

Fatima Lahnait

Oh, estimat Al-Andalus. Oh, desposseït Al-Andalus. Creus que t'hem oblidat? No, ho juro per Al-là. Quin musulmà podria esborrar de la seva memòria Còrdova, Toledo i Xàtiva? Quin musulmà sincer no va jurar recuperar-te? Així que, tingues paciència, perquè no ets espanyol, no ets portuguès, ets Al-Andalus musulmà.» Amb aquestes paraules conclouia el comunicat emès el 30 de gener de 2016 per l'organització Estat Islàmic (EI) advertint de la imminència d'atacs a països europeus. Un any i mig més tard, EI reivindicava els atemptats de Barcelona i Cambrils, comesos els dies 17 i 18 d'agost de 2017 (17A). Aquests van sorprendre analistes i observadors, i no perquè Espanya no fos susceptible de rebre un atemptat, sinó perquè aquests es diferenciaven en certs aspectes dels perpetrats recentment en territori europeu.

INTRODUCCIÓ

CIDOB REPORT

02- 2018

Tant el perfil dels seus autors com les reaccions suscitées ens conviden a reflexionar sobre tres interrogants: per què va ocórrer el 17A? Qui són els responsables directes i indirectes d'aquesta tragèdia? Com evitar que això es reproduïxi? Totes tres són preguntes que s'acostumen a plantejar després de cada atemptat terrorista, però el 17A es va diferenciar per una qüestió fonamental: el caràcter fugaç dels debats posteriors als atacs. En aquest context, l'informe *Atemptats de Barcelona: reaccions, explicacions i debats pendents* té com a objectiu principal examinar els termes d'aquests debats, així com les respostes que es van donar a cadascuna de les tres preguntes.

A aquest efecte, els autors dels articles aborden els atemptats i les seves conseqüències des de múltiples perspectives. Moussa Bourekba se centra en l'anàlisi de les diferents lectures que van prevaler dels processos de radicalització i del que això significa per a la investigació i la presa de decisions. Blanca Garcés-Masareñas examina les reaccions als atemptats des de dos àmbits: el polític i el de la societat civil, amb especial atenció a les narratives predominants sobre els atemptats,

els autors i les víctimes. Jordi Moreras identifica les principals singularitats d'aquests atacs, per tal de posar en dubte la rellevància de certs debats posteriors als atemptats (paper i representació de l'islam a Catalunya, qüestió de l'exclusió). Finalment, Fatima Lahnait explora —mitjançant una anàlisi comparativa— les principals estratègies implementades a Espanya i a Europa per prevenir l'extremisme violent. Així, aquesta autora mostra que, tot i el canvi d'estratègies —d'un enfocament securitari a una aproximació més comprensiva—, la lluita contra l'extremisme violent segueix requerint noves lectures del fenomen amb la finalitat de proporcionar eines adaptades als contextos locals.

Encara que sembli que la societat hagi passat pàgina, el debat relacionat amb els motius pels quals el grup de joves de Ripoll va decidir matar persones innocents continua obert. Per molt que avanci el debat sobre els factors de radicalització, no existeix a dia d'avui un consens pel que fa a la prevalença d'un factor sobre un altre. Reconèixer aquest límit metodològic representa, però, una oportunitat per als analistes, els investigadors i els decisors polítics: en lloc de recórrer a patrons uniformes basats en experiències anteriors, es tracta d'adoptar les aproximacions multidisciplinàries que requereixen els processos de radicalització, cada vegada més diversificats i multidimensionals. Només d'aquesta manera es podran imaginar estratègies comprensives, creatives i adequades a cada context, per lluitar contra una amenaça que, lluny d'esvair-se, segueix present i en constant mutació.

Moussa Bourekba

Investigador, CIDOB

**ATEMPTATS
DE BARCELONA:
L'EXPLICACIÓ
IMPOSSIBLE,
LES POSSIBLES
EXPLICACIONS**

Moussa
Bourekba

Investigador,
CIDOB

CIDOB REPORT
02- 2018

Un imam, una cèl·lula composta per gent molt jove i una mesquita. A primera vista, la configuració dels atemptats de Barcelona i Cambrils (17A) reuneix diversos elements que permeten rebutjar rotundament la plèthora de treballs d'investigació que consideren com a secundàries les dimensions religiosa i cultural en els processos de radicalització. Els autors del 17A eren tots marroquins; el seu guru, un imam, i tots eren musulmans. No obstant això, dos elements d'anàlisi semblen haver confós alguns observadors: d'una banda, en contra dels qui equiparen la radicalització amb la manca d'integració i la marginalitat urbana, en aquest cas els terroristes eren d'una petita població del Prepirineu català; de l'altra, estaven aparentment *integrats*. Tot i els interrogants que plantegen aquests elements, sembla que els ha estat prestada poca atenció. Alguns expliquen aquesta manca de reflexió per l'agenda política –marcada pel desafiament independentista–, mentre que altres la interpreten com el resultat d'una falta de voluntat per fer front a debats sensibles, però fonamentals, com ara la qüestió de la integració, la convivència i el sentiment de pertinença. Una altra possibilitat és que estiguem immersos en determinats discursos sobre la interculturalitat i la integració (exclusivament en els seus aspectes socioeconòmics) que ens impedeixin reflexionar amb més profunditat sobre els interrogants que plantegen aquests atemptats.

Més enllà de les raons per les quals aquest episodi ha desaparegut del debat públic, vam entendre per què va ocórrer el que va ocórrer el passat agost a Barcelona i Cambrils? I, sobretot, hem après les lliçons d'aquest drama? Per abordar aquestes qüestions, en primer lloc, analitzarem els marcs d'anàlisi aplicats al 17A i, en segon lloc, proposarem algunes línies de reflexió per promoure una aproximació holística i multidimensional al fenomen de la radicalització, aproximació més que requerida en un context en què l'amenaça terrorista, lluny de ser aturada, segueix present.

La «marroquinitat» dels terroristes

Tal com assenyala Garcés-Mascreñas (2018) en aquest mateix informe, la reacció de Barcelona al 17A va ser diferent en la mesura que, a diferència d'altres països, no va donar lloc a declaracions de guerra de l'Estat espanyol, ni a la designació d'un enemic interior. No obstant això, aquests atemptats van generar debats similars als que hi va haver i hi continua havent en altres països europeus. En aquest sentit, part del debat es va centrar en l'origen –i, per extensió, en el país d'origen– dels terroristes. Diversos analistes i periodistes van avançar que aquest element constitueix una variable explicativa clau en el procés de radicalització segons un raonament en tres etapes: en primer lloc, els autors del 17A són tots marroquins; en segon lloc, aquesta dada té tota la seva importància ja que la immensa majoria dels responsables dels atemptats de París (13 de novembre de 2015) i Brussel·les (22 de març de 2016) eren també marroquins; finalment, s'hauria de prestar especial atenció a la dimensió cultural i religiosa, ja que Catalunya –on viuen el 29% dels marroquins residents a Espanya– és la principal comunitat autònoma d'on procedeix bona part dels detinguts empresonats per gihadisme.¹ Per tant, conclou el mateix raonament, s'intueix una possible relació entre la nacionalitat i la propensió a cometre actes de terrorisme gihadista.

Si és cert que aquests són fets indiscutibles, el raonament esmentat és problemàtic quant a la seva interpretació i a les conseqüències que pot comportar. En aquest sentit, s'ha destacat en repetides ocasions l'existència d'una suposada «connexió marroquina» (*Moroccan connection*) en diversos articles d'anàlisi (Feuer i Pollock, 2017). Sense precaució suficient pel que fa a la distinció entre residents marroquins al Marroc i membres de la diàspora, algunes anàlisis van combinar elements d'identitat i de context relacionats, directament o indirectament, amb els autors del 17A. Per exemple, es va fer èmfasi en els llaços de parentiu transnacionals, cosa que podria explicar una possible *contaminació* ideològica dels membres de la diàspora pels seus familiars del Marroc. Es va parlar del nombre important de combatents estrangers que procedeixen d'aquest país a les files d'organitzacions com ara Estat Islàmic (EI) o Al-Qaeda a Síria i l'Iraq, per concloure amb la idea de la radicalització de certa part de la població marroquina. Així mateix, es va insistir sobre el paper dels marroquins (els joves terroristes i l'imam) a cada baula de la cadena que uneix Raqqa amb Ripoll per donar al fenomen una dimensió cultural. Finalment, es va formular la hipòtesi que el «fracàs de la reforma de

1. Segons Reinares *et al.* (2017), el 23,2% dels presos per activitats relacionades amb el terrorisme gihadista procedeix de Catalunya.

l'islam al Marroc» explica per què l'extremisme violent resulta atractiu per a alguns marroquins que viuen a Europa.

En la mateixa línia, altres arguments –previs al 17A– insisteixen, per exemple, en la humiliació i la repressió històrica dels amazics al Marroc. Aquest passat heretat es posava, així, en paral·lel amb els actuals problemes d'integració i exclusió dels membres de la diàspora marroquina a Europa. És el cas d'un article publicat pocs dies després del 17A al diari *Le Monde* amb el títol polèmic de «Marroc exporta els seus gihadistes» (Khosrokhavar, 2017). Si és cert que el sentiment d'exclusió pot constituir un factor de radicalització, podem realment explicar les accions dels autors del 17A, criats a Espanya, a la llum d'un context i una història marroquins? I, sobretot, podem concloure que «la diàspora marroquina mostra signes de radicalització, especialment la d'origen amazic», tal com apunta Farhad Khosrokhavar (2017) en l'article esmentat anteriorment?

La raó de l'origen com a principal variable explicativa resulta més atractiva pel fet que simplifica un fenomen complex: orienta el debat cap a causes i culpables aliens a la societat (si són marroquins, és perquè el problema prové de la seva educació, la seva cultura o la seva religió) i, per tant, modifica els termes mateixos de la discussió. Des d'aquesta perspectiva, ja no es tracta de qüestionar la societat en què viuen els individus, ni la seva trajectòria personal, sinó més aviat de centrar el debat en el paper de l'origen com a factor de permeabilitat a la ideologia salafista gihadista. No obstant això, en comptes d'extrapolar certes conclusions basades en els seus orígens, no és més apropiat centrar-se en el seu recorregut biogràfic (context, socialització primària i secundària, etc.) per tal de comprendre millor la dimensió subjectiva del seu compromís? L'aportació d'aquest article serà plantejar una reflexió sobre el risc que correm en vincular el procés de radicalització a una forma de determinisme cultural o territorial en lloc de centrar-nos en les condicions que permeten que aquest fenomen prengui cos.

**LA RAÓ DE L'ORIGEN
COM A PRINCIPAL
VARIABLE EXPLICATIVA
RESULTA MÉS
ATRACTIVA PEL FET
QUE SIMPLIFICA UN
FENOMEN COMPLEX:
ORIENTA EL DEBAT CAP
A CAUSES I CULPABLES
ALIENS A LA SOCIETAT**

El sentiment de pertinença: *quid* de la qüestió de la integració

Recents estudis biogràfics dels candidats a la gihad a Síria i l'Iraq (sobretot en el període 2014-2015) assenyalen una creixent diversificació dels perfils: la imatge del terrorista gihadista marginat que procedeix dels suburbis està rebatuda pels fets (Roy, 2017). En el cas del 17A, respecte a l'espínosa qüestió de la integració, es van reiterar dues afirmacions sorprenents: es va declarar que els

joves de Ripoll estaven «integrats» i, com a conseqüència d'això, que un individu perfectament integrat es pot radicalitzar. Sobre la base de criteris dubtosos, es va afirmar en nombroses ocasions que els autors del 17A estaven plenament «integrats», ja que parlaven perfectament el català (sota aquest criteri del coneixement de la llengua del lloc on viuen, la majoria dels gihadistes europeus estan *completament integrats*), i que alguns d'ells treballaven o practicaven esports. Per tant, el testimoni de Núria Perpinyà, tècnica de convivència i participació ciutadana de Ripoll, qui afirmava que els joves de Ripoll «estaven integrats» (Àvila, 2017) va ser àmpliament repetit, sense que això donés lloc a una reflexió relacionada amb la definició mateixa d'*estar integrat* o un balanç sobre els pros i els contres de l'actual model d'integració a Espanya.

Ara bé, sota quins criteris algú pot decretar que una altra persona «està integrada» sense fer referència en cap moment al sentiment de pertinença?

**ES VA AFIRMAR
EN NOMBRESES
OCASIONS QUE ELS
AUTORS DEL 17A
ESTAVEN PLENAMENT
«INTEGRATS», JA
QUE PARLAVEN
PERFECTAMENT EL
CATALÀ, TREBALLAVEN
O PRACTICAVEN
ESPORTS. ARA BÉ, SOTA
QUINS CRITERIS ALGÚ
POT DECRETAR QUE
UNA ALTRA PERSONA
«ESTÀ INTEGRADA»
SENSE FER REFERÈNCIA
EN CAP MOMENT
AL SENTIMENT DE
PERTINENÇA?**

En aquest sentit, el testimoni del cosí d'un dels terroristes contrasta amb l'afirmació anterior: «Sí, ens criem aquí i no tenim problemes de convivència, però som i sempre serem els moros. Al col·legi érem els moros i les noies no volien sortir amb nosaltres. I els grans creuen que venem haixix» (Carretero, 2017). El contrast entre les declaracions d'un membre de la societat d'acollida (tècnica de convivència) i les d'un membre del col·lectiu al qual ens referim aquí (immigrants marroquins) ens convida a reflexionar en profunditat sobre l'ús que es va fer del concepte d'*integració*. Si la *integració* s'entén com el 'procés que consisteix a ser acceptat com a part de la societat' (Penninx i Martiniello, 2004), és imprescindible tenir en compte les tres dimensions que determinen aquest procés: la dimensió politicolegal (residència, drets polítics, etc.); la dimensió socioeconòmica (posició social i econòmica, accés i participació en les institucions, etc.) i la dimensió cultural i religiosa. Si les dues primeres es poden mesurar amb criteris objec-

tius (tenir la residència, tenir una feina, anar a l'escola, etc.), la tercera és molt més difícil d'identificar en la mesura que «pertany no solament a l'àmbit de *les percepcions i les pràctiques* dels immigrants i de la societat d'acollida, sinó també a les reaccions recíproques a la diferència i la diversitat» (Penninx i Garcés-Mascareñas, 2016). En primer lloc, perquè es tracta més de percepcions que de diferències objectives relacionades, per exemple, amb la diversitat (ètnica, cultural, religiosa). En segon lloc, perquè aquelles percepcions es manifesten

de manera diferent segons el nivell analitzat (individual, col·lectiu i institucional). Per tant, la idea que els «xavals de Ripoll» estaven integrats es basa en gran part sobre dues de les tres dimensions de la integració, excloent-ne una aquí fonamental i difícilment mesurable: la cultural, que fa referència al sentiment de pertinença a la societat.

La dimensió cultural és decisiva, ja que els processos de radicalització impliquen sistemàticament tres ruptures que es plasmen de manera consecutiva (Crettiez *et al.*, 2017): ruptura amb la societat, considerada impia per no aplicar la «lleï divina» i en guerra contra els musulmans; ruptura amb la família, considerada massa tendent a la laxitud en termes religiosos (és a dir, que no segueix el credo salafista gihadista), i ruptura amb la comunitat musulmana que, si no comparteix la mateixa ideologia, és considerada «infidel» (o de «falsos musulmans»). L'existència d'aquesta triple ruptura fa llavors imprescindible l'anàlisi del sentiment de pertinença –sempre que es pugui identificar– per a la comprensió dels processos de radicalització, ja que influeix en la trajectòria personal i íntima dels individus. Nombrosos relats biogràfics de terroristes i treballs d'investigació (Gurr, 2012) han demostrat que una experiència personal que genera, per exemple, un sentiment d'injustícia o d'exclusió, constitueix sovint el desencadenant dels processos esmentats. Aquestes experiències nodreixen un sentiment d'exclusió que és preexistent al procés de radicalització, o que va sent alimentat per la ideologia gihadista o, fins i tot, totes dues coses alhora. Segons la visió del món que promou aquesta ideologia, la convivència dels musulmans és impossible a Occident: d'una banda, sosté que qualsevol forma d'exclusió que pateixen els musulmans (racisme, discriminació, islamofòbia, etc.) demostra el caràcter antiislàmic d'Occident. De l'altra, aquesta guerra s'estén a escala internacional amb múltiples intervencions de nacions occidentals en països musulmans (l'Afganistan, l'Iraq, Síria, Líbia, Mali, etc.). Aquesta dimensió d'exclusió exerceix un paper central en la propaganda de les organitzacions terroristes gihadistes, ja que pot proporcionar una explicació lògica i coherent al sentiment d'exclusió patit per un individu i, *in fine*, convèncer-lo que la seva salvació passa per una revenja contra la societat acusada d'excloure'l i/o de matar altres musulmans.

Des d'aquest punt de vista, la idea que un individu perfectament integrat es pot convertir en terrorista mereix una major atenció. Si es tenen en compte els criteris *objectius* d'allò que és *integrat*, podem comprendre, seguint l'enfocament culturalista, que els orígens culturals, ètnics i religiosos constitueixen *per se* factors de vulnerabilitat a la ideologia gihadista. Dit d'una altra manera, l'enfocament culturalista comporta el risc de considerar que les àrees geogràfiques amb major concentració d'immigrants i fills d'immigrants –en aquest cas marroquins– presenten *necessàriament* major probabilitat de radicalització. D'aquí la necessitat de superar aquesta concepció

indefinida de la integració per poder aprofundir sobre els factors de radicalització. En primer lloc, adoptant una perspectiva socioeconòmica, atès el paper exercit per certs *push factors* (factors d'incitació), com el sentiment d'injustícia, les experiències de discriminació, el rebuig de les institucions o el sentiment d'exclusió. En segon lloc, aprofundint en aquesta reflexió gràcies a l'anàlisi de la geografia humana de la radicalització (xarxes terroristes, llocs de socialització, llaços de parentiu), tenint en compte la distinció entre individus radicalitzats i agents radicalitzants, per cartografiar amb més concreció les vies per les quals circula la ideologia salafista gihadista.

De l'aproximació objectiva a l'aproximació subjectiva: el necessari canvi d'escala

L'explicació centrada en les dimensions culturals o religioses de la radicalització no solament és inadequada, sinó també perillosa. És insuficient en la mesura que no explica per què, sota les mateixes condicions socioeconòmiques, geogràfiques, culturals i religioses, alguns es radicalitzen, i altres, no. En aquest sentit, tal explicació ens impedeix entendre, per exemple, la sobrerrepresentació de conversos europeus a les files gihadistes. A més, aquesta lectura tendeix a interpretar la radicalització com un fenomen causal, en comptes d'entendre'l des d'una perspectiva processual. Tanmateix, és sobretot un procés multidimensional en el qual s'interrelacionen quatre dimensions: personal/psicològica (vegeu la llista de *push factors* esmentats anteriorment), socioeconòmica (teoria de la «privació relativa» [*relative deprivation*]), política (vegeu l'apartat següent) i religiosa (corrent salafista gihadista). Aquestes dimensions es poden combinar o no i, precisament per aquesta raó, tan erroni és basar-ne l'anàlisi en una de sola, com considerar anormal una situació en la qual una d'elles no hi estigui present. Així, per a *fills d'immigrants* procedents d'àrees socioeconòmicament marginades, la radicalització pot donar cos a l'odi generat pel sentiment d'exclusió, mentre que per a *conversos de classe mitjana* pot constituir una resposta a un buit d'autoritat. Tant els orígens com les motivacions varien d'un individu a l'altre; per tant, és impossible basar-se en esquemes d'anàlisi lineals.

D'altra banda, en sobreestimar la religiositat d'alguns individus, o fins i tot la seva tendència a identificar-se amb la comunitat musulmana, la lectura culturalista no té en compte els nombrosos treballs d'investigació que subratllen, en primer lloc, la manca de coneixement teològic de bona part dels gihadistes europeus (Perliger i Milton, 2016) i, en segon lloc, la importància dels individus en la introducció d'idees radicals dins d'un grup. Tal com assenyala Nafees Hamid (2017), «contràriament a la creença popular, la identificació amb l'islam o l'umma (comunitat musulmana) no determina la voluntat de lluitar i morir pels ideals gihadistes. És l'existència de creences

compartides entre amics propers el que estimula la voluntat de cometre actes de violència.» En altres paraules, la radicalització és sobretot un procés de socialització, ja sigui per introduir una ideologia extremista violenta dins un grup i normalitzar-la, reclutar els seus amics i familiars, o compartir una visió del món i comprometre's amb un projecte decidit pel grup o l'organització a la qual van jurar lleialtat (*hijra* cap a Síria o Iraq, atemptat). Aquest procés passa sovint en cercles tancats d'amics o familiars (en el cas de la cèl·lula de Ripoll, els membres eren parelles de cosins i de germans) i en llocs allunyats de les mirades (fora de la mesquita de Ripoll) (Ordiales, 2017).

De fet, un estudi dut a terme pel Real Instituto Elcano (García-Calvo i Reinares, 2016) reflecteix aquesta dimensió social de la radicalització: més del 95% dels detinguts per terrorisme gihadista a Espanya pertanyien a cèl·lules, grups i xarxes, mentre que el percentatge de «llops solitaris» no supera el 5%. La tendència esmentada s'observa també en l'àmbit europeu: més d'un terç dels gihadistes belgues van ser reclutats només per dues persones (Van Ostaeyen, 2016), mentre que a França, segons van demostrar Pierre Puchot i Romain Caillet (2016), les xarxes terroristes que existeixen des de finals dels anys vuitanta –afiliades primer al Grup Islàmic Armat (GIA) algerià i, després, a Al-Qaeda– van jugar i continuen jugant un paper crucial en l'expansió del gihadisme a França i a Europa. Aquestes xarxes, transnacionals gairebé des que es van implantar a Europa, s'estructuren, es dissolen i es re-estructuren d'acord amb les circumstàncies locals (trajectòries individuals, serveis d'intel·ligència) i internacionals (conflictes).

Finalment, la lectura enfocada sobre criteris culturals i religiosos planteja un risc a l'hora d'implementar mesures antiterroristes –com la de la vigilància– orientades a àrees poblades per musulmans, immigrants i fills d'immigrants. Cal subratllar que la vigilància massiva, a més de ser costosa i poc efectiva, pot crear una sensació d'alienació entre les poblacions al·ludides en llançar sospites sobre la comunitat musulmana en general.² Aquest va ser el cas de programa *Prevent*, al Regne Unit, i, recentment, del Protocol de prevenció, detecció i intervenció de processos de radicalització islamista (*Proderai*), que ha suscitat nombroses crítiques per part de la societat civil catalana a causa del risc d'estigmatització que comporta (França, 2017).

En definitiva, el que està en joc aquí és el canvi d'escala en l'anàlisi dels processos de radicalització dels autors del 17A: es tracta de combinar l'anàlisi

2. Vegeu l'extens informe d'Amnistia Internacional: *Dangerously Disproportionate: The Ever-expanding National Security State in Europe* (17 de gener de 2017) (en línia) <https://www.amnesty.org/en/documents/eur01/5342/2017/en/>.

centrada en aspectes culturals (escala macro) amb una anàlisi subjectiva (escala micro), enfocada sobre els actors (xarxes, interaccions) i, mitjançant un procés comparatiu horitzontal, posar-la en perspectiva amb altres formes de radicalització, ja siguin religioses, sectàries o polítiques. En aquest sentit, el fenomen de radicalització gihadista que ens ocupa recorre a mètodes d'adoctrinament i reclutament similars als moviments sectaris i polítics extremistes (per exemple, certs grups d'extrema dreta): reclutament selectiu, aïllament gradual, inclusió en un grup tancat, identificació d'un enemic, reconeixement d'una causa noble que justifiqui qualsevol acte, familiarització amb codis i normes del grup i pas a l'acte violent.

Aquesta aproximació serveix per a un doble propòsit: permet *desculturar* la nostra comprensió del fenomen mentre obre noves possibilitats a l'hora d'entendre'l i de proporcionar respostes als reptes que planteja (prevenció, contranarratives i narratives alternatives, etc.). Des d'aquesta perspectiva, poden anar emergint debats menys apassionats i més pragmàtics com, per exemple, el de la relació entre les presons i la radicalització: el cas d'Abdelbaki Es Satty (García, 2017) és un entre els molts que recorden que la presó és un entorn propici al desenvolupament del terrorisme gihadista (reclutament, procés de radicalització i planificació d'atemptats). Segons un estudi publicat pel Centre Internacional per a l'Estudi de la Radicalització i la Violència Política (ICSR), un de cada sis gihadistes europeus s'ha radicalitzat a la presó (Neumann, 2016). Des de l'àmbit de la recerca, es pot plantejar llavors la pregunta següent: és el gihadisme la continuació d'una carrera criminal per un compromís politicoreligiós?

En altres paraules, cal desenvolupar –paral·lelament a un marc d'anàlisi *objectiva* i a escala macro– lectures enfocades en la dimensió subjectiva del compromís de la lògica extremista violenta.

La radicalització com a compromís politicoreligiós

Davant les lectures focalitzades en la dimensió cultural i religiosa de la radicalització, altres discursos es van centrar en l'entorn en què es van criar i van créixer els autors del 17A per explicar el perquè dels atacs. Així, es van plantejar qüestions vinculades, per exemple, a la marginalització socioeconòmica a Espanya. A diferència de la lectura anteriorment analitzada, aquesta altra planteja el debat en termes diferents: en comptes de centrar-se en l'origen o el país d'origen, posa l'atenció en la trajectòria pròpiament dita dels autors del 17A i, per tant, insisteix que aquesta tragèdia *també* té a veure amb la societat en què es troben els perpetradors. D'aquesta manera, superposa les variables socioeconòmiques a les variables culturals per demostrar que diversos factors –de caràcter socioeconòmic– tenen un paper

en el procés de radicalització. Aquest enfocament té el mèrit d'aportar una altra perspectiva: establir relacions entre la posició socioeconòmica i possibles factors que poden donar lloc a processos de radicalització.

Malgrat el mèrit que tenen aquests discursos a l'hora de canviar els termes del debat, semblen menystenir, igual que les altres lectures, una dimensió gairebé defugida en les anàlisis del 17A: la dimensió política de la radicalització i, per extensió, del terrorisme gihadista. Si bé els processos de radicalització es refereixen a trajectòries personals i a l'entorn, en certs casos provenen també d'un procés de compromís que comporta una dimensió política (Burgat, 2008). En aquest sentit, s'ha ocultat una distinció necessària: allò que diferencia els ideòlegs gihadistes dels seus executants. Si bé és cert que els autors del 17A van ser reclutats, adoctrinats i instrumentalitzats per Abdelbaki Es Satty, el fet és que es tracta efectivament d'una cèl·lula terrorista estructurada, afiliada a una organització transnacional (Estat islàmic) i amb una ideologia politicoreligiosa (salafisme gihadista).

Encara que sigui molt minoritari en el món musulmà, el salafisme gihadista constitueix un corrent religiós consolidat a escala global –fins i tot a Europa–, especialment en les tres últimes dècades. Ha construït un paradigma ideològic coherent i ha renovat els ideòlegs en les seves files amb un projecte polític clar: crear un estat amb les seves pròpies institucions. En altres paraules, no es tracta de gent despistada o violenta *per se*, sinó de partidaris d'un corrent que té els seus referents, els seus raonaments extremament racionals i la seva pròpia lògica religiosa. «Segons el seu punt de vista, aquesta ideologia constitueix un tot coherent. No han contret una malaltia, han abraçat una visió del món.»³ (Puchot i Caillet, 2016: 288) En aquest sentit, atribuir els processos de radicalització dels autors del 17A a una simple qüestió de nens desorientats i víctimes de la manca d'integració, o a qüestions exclusivament relacionades amb la marginació socioeconòmica, eclipsa aquesta dimensió de la radicalització que comporten els atemptats del 17A. Ens fa córrer el risc de desconsiderar el potencial d'atracció de la ideologia gihadista, ja que, en considerar-la moralment inacceptable, no l'estudiem en profunditat per entendre la visió del món i el futur que promet als seus partidaris.

Per tant, una anàlisi precisa d'aquestes cèl·lules i xarxes és essencial no només per superar les lectures culturalistes, sinó també per proposar altres claus de comprensió de les raons i de les maneres de participar en organitzacions terroristes gihadistes.

3. Cita traduïda per l'autor de l'original en francès.

Conclusió

Des del punt de vista de l'anàlisi, el 17A demostra que els debats sobre els processos de radicalització estan oberts. Han prevalgut dues lectures antagòniques: una aproximació enfocada sobre les dimensions culturals i religioses, enfront d'una altra focalitzada sobre el paper de l'entorn socioeconòmic. Ara bé, a Barcelona com a qualsevol altre lloc d'Europa, cap de les dues és suficient per comprendre el que va succeir realment. La lectura culturalista mou el debat cap a l'*altre*, els particularismes culturals i religiosos del qual constitueixen factors de vulnerabilitat, mentre que la lectura socioeconòmica, si bé té el mèrit de plantejar problemes fonamentals, comporta un desavantatge: amaga la «capacitat de decisió i acció» (*agency*) dels actors implicats i la dimensió politicoreligiosa de la radicalització (paper de reclutadors, ideologia gihadista, xarxes terroristes, etc.).

NO ES TRACTA DE GENT DESPISTADA O VIOLENTA PER SE, SINÓ DE PARTIDARIS D'UN CORRENT QUE TÉ ELS SEUS REFERENTS, ELS SEUS RAONAMENTS EXTREMAMENT RACIONALS I LA SEVA PRÒPIA LòGICA RELIGIOSA

Com en altres zones d'Europa i del món, el debat sobre la radicalització pateix un problema major: que dona lloc sistemàticament a una confrontació constant entre els partidaris de diferents visions i disciplines. No obstant això, atès el seu caràcter processual i multidimensional, l'anàlisi dels fenòmens de radicalització no pot prescindir d'un enfocament pluridisciplinar que englobi les quatre dimensions que comporta el procés de radicalització, és a dir, la personal, la socioeconòmica, la política i la religiosa.

En una conjuntura en què molts celebren el final del protoestat anomenat *Estat Islàmic* –que interpreten erròniament com el final del moviment del mateix nom–, la velocitat amb la qual es van eclipsar els debats de fons després del 17A és preocupant. És com si se li donés el mateix tractament que a un succés tràgic ocasionat accidentalment, sense la reflexió profunda sobre els seus detalls. En el moment en què es redacta aquest informe, dotzenes de combatents estrangers europeus estan tractant de tornar de Síria i l'Iraq cap a Europa, i els països europeus segueixen mantenint nivells alts d'alerta: per tant, és més urgent que mai adoptar un enfocament holístic del fenomen del terrorisme en comptes de limitar-se a reaccionar –periòdicament i amb urgència– a les seves conseqüències.

Referències bibliogràfiques

- Ávila, Maika. «Los terroristas eran normales, responsables y educados». *Cadena SER* (22 d'agost de 2017) (en línia) http://cadenaser.com/programa/2017/08/22/hoy_por_hoy/1503383604_426307.html.
- Burgat, F. *Islamism in the Shadow of Al Qaeda*. Austin: University of Texas Press, 2008.
- Carretero, Nacho. «La estrategia del imán de Ripoll abre un nuevo frente en la lucha antiterrorista». *El País* (22 d'agost de 2017).
- Crettiez, Xavier; Ainine, Bilel i Lindemann, Thomas. «Saisir les mécanismes de la radicalisation violente: pour une analyse processuelle et biographique des engagements violents». Rapport de recherche pour la Mission de recherche du Droit et Justice (abril del 2017).
- Feuer, Sarah i Pollock, David. «Terrorism in Europe: The Moroccan Connection». *The Washington Institute* (24 d'agost de 2017) (en línia) <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/terrorism-in-europe-the-moroccan-connection>.
- França, João. «El protocolo catalán contra la radicalización islamista en las aulas: ¿prevención o estigma?» *Eldiario.es* (4 de maig de 2017) (en línia) http://www.eldiario.es/catalunya/educacion/protocolo-radicalizacion-islamista-prevencion-estigma_0_639736454.html.
- Garcés-Mascareñas, Blanca. «17A: Barcelona canvia de guió» a «Atemptats de Barcelona: reaccions, explicacions i debats pendents». *CIDOB Report*, núm. 2: (gener del 2018).
- García-Calvo, C. i Reinales, F. «Patterns of Involvement among Individuals Arrested for Islamic State-related Terrorist Activities in Spain, 2013-2016». *Perspectives on Terrorism*, vol. 10, núm. 6 (2016) (en línia) <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/562>.
- García, Jesús. «Vida y obra del imán de Ripoll». *El País* (17 de setembre de 2017) (en línia) https://elpais.com/ccaa/2017/09/02/catalunya/1504350598_171252.html.
- Gurr, Robert. *Why Men Rebel*. New York: Routledge, 2012 (1970).
- Hamid, Nafees. «What Makes a Terrorist?» *The New York Review of Books* (23 d'agost de 2017) (en línia) <http://www.nybooks.com/daily/2017/08/23/what-makes-a-terrorist/>.
- Khosrokhavar, Farhad. «Le Maroc exporte ses djihadistes», *Le Monde* (23 d'agost de 2017) (en línia) http://www.lemonde.fr/idees/article/2017/08/23/farhad-khosrokhavar-le-maroc-exporte-ses-djihadistes_5175307_3232.html.
- Neumann, Peter R. «Prisons and Terrorism. Radicalization and De-Radicalization in 15 Countries». International Centre for the Study of Radicalization and Political Violence (ICSR), Londres: 2016 (en línia) <http://icsr.info/wp-content/uploads/2012/10/1277699166PrisonsandTerrorismRadicalisationandDeradicalisationin15Countries.pdf>.

- Ordiales, Enrique. «El imán tenía dos caras: aquí en la mezquita una, fuera otra». *Hoy por Hoy* (21 d'agost de 2017) (en línia) http://cadenaser.com/programa/2017/08/21/hoy_por_hoy/1503275925_134269.html.
- Penninx, R. i Martiniello, M. «Integration processes and policies: state of the art and lessons», a: Penninx, R.; Kraal, K.; Martiniello, M. i Vertovec, S. (eds.). *Citizenship in European Cities. Immigrants, Local Politics and Integration Policies*. Aldershot: Ashgate, 2004, p. 139-163.
- Penninx, R. i Garcés-Mascreñas, B. «The Concept of Integration as an Analytical Tool and as a Policy Concept», a: Garcés-Mascreñas, B. i Penninx, R. (eds.). *Integration Processes and Policies in Europe*. IMISCOE Research Series. Cham: Springer, 2016.
- Perliger, Arie i Milton, Daniel. «From Cradle to Grave: The Lifecycle of Foreign Fighters in Iraq and Syria». New York: Combating Terrorism Center (novembre del 2016) (en línia) <http://www.css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/resources/docs/CTC%20Cradle-to-Grave2.pdf>.
- Puchot, P. i Caillet, R. *Le combat vous a été prescrit: Une histoire du jihad en France*. París: Stock, 2016.
- Reinares, Fernando; García-Calvo, Carola i Vicente, Álvaro. «Dos factores que explican la radicalización yihadista en España». *ARI*, núm. 62 (8 d'agost de 2017) (en línia) http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_es/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_es/zonas_es/ari62-2017-reinares-garcia-calvo-vicente-dos-factores-explican-radicalizacion-yihadista-espana.
- Roy, Olivier. «Who are the new jihadis?». *The Guardian* (13 d'abril de 2017) (en línia) <https://www.theguardian.com/news/2017/apr/13/who-are-the-new-jihadis>.
- Van Ostaeyen, P. «Belgian radical networks and the road to the Brussels attacks». *CTC Sentinel*, vol. 9, núm. 6 (2016) (en línia) <https://www.ctc.usma.edu/posts/belgian-radical-networks-and-the-road-to-the-brussels-attacks>.

**17A:
BARCELONA
CANVIA
DE GUIÓ**

**Blanca Garcés
Mascareñas**

Investigadora sènior,
CIDOB

CIDOB REPORT
02- 2018

L'objectiu d'un atemptat terrorista no són les morts en si, sinó la resposta que aquestes provoquen. En el seu llibre de referència *Terrorism: how to respond* (2010), Richard English afirma que l'amenaça que representa el terrorisme per a la democràcia no és el perill de mort i destrucció, sempre limitat en comparació amb una guerra, sinó el perill de provocar respostes malpensades i contraproductes per part dels estats. Segons Simon Jenkins (2016), el perill es dona quan les morts es converteixen en política. Aquí és on rau, justament, el que Yuval Noah Harari (2017) anomena *estratègia de la mosca*. Sabent-se petita i fràgil, la mosca entra dins l'orella de l'elefant perquè aquest acabi provocant els efectes que ella no pot produir per si mateixa. Així és com, en molts atemptats terroristes, es passa de les morts al terror i del terror a la política de la por.

Des de la perspectiva dels terroristes, les morts són l'emissor a través del qual es reivindica i es difon un determinat missatge. Per a Al-Qaeda, primer, i Estat islàmic, després, són morts necessàries per defensar-se de les guerres perpetuades per Occident i, en conseqüència, per recordar que el món viu sota amenaça permanent. Des de la perspectiva dels països i les ciutats afectades, els atemptats han tendit a generar discursos reactius de polarització. Un dels casos més emblemàtics és el dels Estats Units després de l'11 de setembre de 2001. Segons Kellner (2007), l'Administració Bush va construir tota una retòrica maniquea basada en la distinció entre el bé i el mal, entre aquells que «com nosaltres» estan a favor de la llibertat i aquells que «des de l'eix del mal» ens volen destruir. Des d'aquí, la «política de la por i la mentida» així com l'«espectacle de la guerra» van fer possible canvis legislatius fins al moment impensables, una expansió sense precedents de la indústria armamentística i la intervenció militar a l'Afganistan i l'Iraq.

També a Europa s'han desplegat arguments similars després de cada atemptat. Hi ha qui ha equiparat terrorisme amb islam, immigració o refugiats; qui ha tornat a posar en dubte la integrabilitat dels musulmans; qui ha distingit sense matisos un Occident de la raó i a favor de la llibertat davant un Orient bàrbar i destructor. Aquests arguments han portat molts governs a declarar-se en guerra. Aquí és on la narrativa es converteix en fets. Declarar-se en guerra no implica necessàriament l'inici d'una guerra. França, per exemple, formava part d'una coalició contra Estat islàmic des del 2014. Declarar-se en guerra vol dir formalitzar verbalment *estar en guerra* i llançar una operació militar contra un lloc concret (Raqqa, en el cas de l'atac a París de novembre del 2015) amb el propòsit, no de guanyar la guerra, sinó de castigar simbòlicament apel·lant a la justícia —encara que implícitament també a manera de venjança—, aquells que suposadament van atemptar contra els propis.

Però a Europa, després de cada atemptat gihadista, la guerra s'ha declarat sobretot contra un suposat enemic interior. La millor il·lustració d'aquesta guerra cap a dins és la declaració de l'estat d'emergència, amb el desplegament indefinit de l'exèrcit, el reforç de mesures de vigilància en línia i fora de línia, la introducció de penes preventives i la retallada de drets i llibertats fonamentals a canvi de més seguretat. Són mesures d'emergència que es poden desplegar de manera indefinida (tot i l'oxímoron que pugui semblar l'estat *d'emergència indefinit*) i que, en alguns casos, s'acaben convertint en llei. Aquí, de nou, el cas de França és paradigmàtic, amb una nova llei anti-terrorista (de novembre del 2017) que, segons el Govern, representa el «just equilibri entre llibertat i seguretat» i, segons organitzacions de drets humans, implica convertir en llei mesures fins ara estrictament excepcionals.

Juntament amb la securització de l'estat, en moltes ciutats europees s'ha produït també una progressiva «criminalització» de la immigració. De nou, això ha tingut lloc, en un primer moment, en l'àmbit discursiu, explicant el terrorisme per origen, religió o falta d'integració. En un segon moment, la narrativa s'ha convertit en fets, *ergo* en polítiques, amb mesures cada vegada més restrictives contra la immigració irregular, un major control sobre les entrades (incloent-hi les dels refugiats que havien de ser reubicats des de Grècia i Itàlia) i més programes d'integració, no només per donar suport als processos d'inclusió cultural i socioeconòmica, sinó també per demostrar (de manera gairebé declarativa) que l'estat acabarà amb els *outsiders*, premiant aquells que s'integrin i penalitzant els que no. Algunes mesures busquen més gestos declaratius que resultats. Això demostra que les polítiques no sempre es converteixen en fets, o si ho fan, sovint segueixen mantenint-se en el pla del discurs o de la simbologia.

En aquest context, què ha passat a Barcelona després dels atemptats del 17 d'agost de 2017? Fins a quin punt s'han desplegat discursos similars o, per contra, Barcelona ha canviat de guió?

Els tres nos

Durant els primers dies després dels atemptats del 17 i 18 d'agost a Barcelona i Cambrils (17A) es van succeir tres *nos*. El primer, com a la resta de ciutats europees, va ser el *no* al terrorisme. Els missatges de condemna al terrorisme van ser unànimes per part de totes les institucions, els partits polítics, les entitats socials, els governs i les institucions internacionals. Fins aquí, Barcelona va mantenir el guió.

Juntament amb els missatges de condemna al terrorisme, es va desplegar un segon *no*: el *no* al racisme i la xenofòbia. Així com els atemptats de l'11 de març de 2004 a Madrid (11M) es van interpretar com a conseqüència de la guerra d'Iraq i, per tant, la discussió va ser fonamentalment política, després del 17A els actes d'odi contra l'islam van créixer de manera significativa: des d'atacs a mesquites a Montblanc, Granada, Sevilla, Logronyo i Fuenlabrada, a petites manifestacions de grups d'extrema dreta. Aquesta vegada, les xarxes socials també van amplificar els missatges xenòfobs i d'odi cap a l'islam, per exemple convertint l'etiqueta #StopIslam en *trending topic* durant els dies posteriors a l'atac. En aquest context, la resposta per part de la major part d'actors polítics i socials va ser contundent: *no* a la xenofòbia, al racisme i a la islamofòbia, gairebé amb la mateixa intensitat que el *no* al terrorisme.

Al cap d'uns dies, va anar prenent forma un tercer *no*: el *no* a la por, que es va verbalitzar en el «No tinc por». Aquest va ser, de fet, el lema que va encapçalar la manifestació del 26 d'agost (26A) en rebuig dels atemptats. Després de la pancarta, no hi anaven polítics. Per decisió de l'Ajuntament de Barcelona, els que van encapçalar la manifestació van ser els cossos de seguretat, els serveis d'emergència i protecció civil, els treballadors municipals de neteja, els taxistes, els ciutadans anònims que van ajudar les víctimes, en resum, tots aquells que havien estat en primera línia durant els atemptats. La manifestació va acabar amb un discurs en el qual s'explicava *a què no tenim por i per què no tenim por* (ara dit en plural). Entre altres motius, s'afirmava que «no tenim por» perquè «en lloc de dividir-nos ens trobaran més units en la defensa insubornable de la llibertat i la democràcia des de la nostra diversitat de cultures i creences» i perquè «ni la islamofòbia, ni l'antisemitisme, ni cap expressió de racisme ni de xenofòbia tenen cabuda en la nostra societat».

Barcelona sí que va canviar de guió en aquest triple *no* al terrorisme, la xenofòbia i la por. Són tres *nos* que no van ser rebatuts, no van ser objecte de discussió. En aquest sentit, van funcionar més com a lemes que com a punts d'arribada després d'un debat públic i polític en profunditat. Tanmateix, els lemes també tenen la seva força. Condemnar la xenofòbia gairebé amb la mateixa intensitat amb què es condemna el terrorisme implica justament recordar que la qüestió no és d'uns contra els altres. De fet, la declaració de la manifestació del 26 d'agost no parla ni d'enemics ni de terroristes. Declarar «No tinc por, no tenim por» significa també rebutjar, encara que sigui implícitament, l'estratègia del terror dels uns i la política de la por dels altres.

Víctimes enfront terroristes

El 17A va passar a Barcelona, però ho va fer d'una manera estranya, diferent a altres atemptats similars en altres ciutats europees. A l'agost, Barcelona es buida; als barris, els comerços tanquen; la sensació general és que només queden turistes als carrers de la ciutat. I més encara a les Rambles, o a la Sagrada Família, on sembla que volien atemptar al principi. Per tant, no és estrany que entre els 16 morts hi hagués, a més d'espanyols, ciutadans d'Itàlia, Bèlgica, el Canadà, els Estats Units, Austràlia i Portugal, i que la majoria dels 155 ferits fossin també turistes de 34 nacionalitats diferents. L'atemptat, doncs, no va ser en un tren ple de gent camí de la feina a primera hora del matí, com a Madrid; o durant una festa nacional amb un passeig marítim ple de famílies de la mateixa ciutat, com a Niça; o en un mercat nadalenc una tarda qualsevol, com a Berlín. En l'atemptat de Barcelona les víctimes representaven el món sencer.

I qui eren els terroristes? D'una banda, tenim Abdelbaki Es Satty, presumptament el cervell de la cèl·lula terrorista. Com assenyala Galdon (2017), la seva trajectòria sí que respon al retrat tipus del gihadista europeu: home jove (però no adolescent), socialitzat en la petita delinqüència (contraban d'hàixix, en el seu cas), amb un temps a la presó i contactes amb Estat islàmic en alguns dels seus viatges a l'estranger. I, de l'altra, tenim un grup de joves d'entre 17 i 24 anys, d'origen marroquí i crescuts a Ripoll, un petit poble del Prepirineu català. Segons Galdon, mai abans s'havien vist terroristes tan joves. Tots eren coneguts al poble, amb treball, amics i una vida aparentment *normal*. Tal com recordava en una carta oberta Raquel Rull, treballadora social a Ripoll: «Eren nens com tots. Com els meus fills, eren nens de Ripoll.»¹

1. Vegeu: <http://www.elperiodico.com/es/sociedad/20170822/carta-educadora-social-ripoll-6237368>.

Mentre que les víctimes procedien del món sencer, els terroristes eren d'aquí i, a Ripoll especialment, es consideraven (almenys després dels atemptats) part del *nosaltres*. Això explica que la gran pregunta per a molts fos: per què ells? Més enllà dels discursos culturitzants que expliquen els processos de radicalització per origen i religió, es van desplegar dos relats paral·lels no excloents l'un de l'altre. D'una banda, la radicalització dels joves de Ripoll es va explicar com a resultat de la manipulació d'Abdelbaki Es Satty, qui sembla que els va convèncer des de la seva posició d'imam de Ripoll. La mateixa alcaldessa de Barcelona, Ada Colau, denunciava «la infinita crueltat dels que deshumanitzen adolescents i els converteixen en assassins».² Possiblement per la seva edat, perquè gairebé no van tenir temps de tenir motius, o no suficients, per preferir morir matant, es va obrir la pregunta: fins a quin punt van ser conscients del que van fer, fins a quin punt volien realment morir matant?

Però, de l'altra, la radicalització dels joves de Ripoll va plantejar també la pregunta de què estem fent malament com a societat. Com va declarar la germana d'un d'ells en l'acte de Ripoll, «que un jove que ha nascut o ha arribat de petit a Catalunya es rebel·li contra el país i contra el més preuat que té, la seva ciutat, vol dir que tenim un veritable problema que no hem d'amagar».³ Què ha fallat perquè tants joves hagin preferit morir matant a formar-se, enamorar-se o divertir-se? Com s'explica que l'imam de Ripoll pogués trobar en un municipi de 10.000 habitants una dotzena de joves, gairebé adolescents, amb més ràbia que ganes de viure? Segons el mateix alcalde de Ripoll, «havien gaudit de l'escola pública, de programes d'integració laboral, tenien xicota, feien esport».⁴ En paraules d'Olivier Roy (2016): «no eren els més pobres, els més humiliats ni els menys integrats».

Aquestes dues narratives no van estar lliures de crítica. Mentre que uns van denunciar la poca atenció que havien rebut les víctimes (per exemple, en la manifestació del 26A), altres van criticar la proximitat i la condescendència amb què van ser tractats els terroristes i les seves famílies. Referint-se a un acte organitzat a Ripoll, Antonio Puigverd (2017) va assenyalar en un article a *La Vanguardia* «que no semblava que les víctimes fossin els morts de la Rambla (citats només una vegada) sinó

2. Vegeu: <http://ajuntament.barcelona.cat/alcaldesa/es/blog/no-tenemos-miedo>.

3. Vegeu: <http://www.europapress.es/catalunya/noticia-hermana-oukabir-protagoniza-acto-ripoll-contra-atentados-20170826221815.html>.

4. Vegeu: https://www.ara.cat/societat/Alcaldes_0_1859814075.html.

els magribins de Ripoll». Per a Puigverd ja no eren «els nostres joves» sinó «magribins». Veus com la seva demanaven establir una línia més gruixuda entre víctimes i terroristes, entre *nosaltres* i *ells*. Aquesta mateixa crítica va reaparèixer setmanes després arran del pregó amb el qual la filòsofa Marina Garcés va obrir les festes de la Mercè de Barcelona. Garcés va al·ludir a l'absència tant de les víctimes com dels «joves de Ripoll» i va recordar que mai sabrem «si realment volien morir matant, com van fer».⁵ Aquesta simple pregunta va desencadenar denúncies per part d'alguns partits polítics i diaris i, posteriorment, una allau d'acusacions a través de les xarxes socials.

Nosaltres enfront ells

Molts van veure l'assassinat del cineasta Theo van Gogh a mans d'un extremista islamista (Amsterdam, 2004) com la prova irrefutable del fracàs de les polítiques multiculturals. Per a molts va ser també la confirmació definitiva que l'islam és incompatible amb les democràcies occidentals, que els valors dels uns no poden conviure amb els dels altres. De manera similar, França ha viscut «els seus atemptats» com un atac directe perpetrat des de dins per part d'aquells que rebutgen els valors fundacionals de la República. En un article recent, Gilles Kepel (2017) parla de la necessitat d'«integrar els *outsiders* en l'univers dels *insiders*». Tant en un cas com en l'altre, s'han establert línies divisòries, cada vegada més demarcades, entre un *nosaltres* il·lustrat, defensor dels valors liberals, i un *ells* bàrbar, obscurantista i fanàtic, sovint associat amb la immigració i l'islam.

Aquest pensament dicotòmic ha estat relativament absent en els relats que es van desplegar després del 17A a Barcelona. A més de la condemna de la xenofòbia, la islamofòbia i el racisme, la major part de discursos institucionals van coincidir a insistir una vegada més en els missatges integradors i de defensa de la convivència en la diversitat. Hi va haver, però, una gran excepció: Xavier García Albiol, líder del Partit Popular (PP) a Catalunya, va demanar més control de les mesquites i els oratoris i que es tanquessin tots aquells centres religiosos que fossin il·legals. Encara que va admetre que la majoria de musulmans no «practiquen el terrorisme», sinó que són una minoria, va afirmar que l'islam és l'única religió en el món que «mata en nom de Déu». García Albiol també va aprofitar l'ocasió per justificar el rebuig cap als immigrants en general amb el conegut i reiteratiu argument de «primer els de

5. Vegeu: <http://ajuntament.barcelona.cat/premsa/2017/09/21/prego-dobertura-de-la-merce-2017/>.

casa». Això el va portar a afirmar que «aquí no hi ha islamofòbia, el que hi ha són uns senyors que han vingut a aprofitar-se del nostre sistema».⁶

Tanmateix, a diferència d'altres ciutats europees, aquest discurs excloent i dicotòmic no va ser el relat dominant, ni tan sols aquell que va pugnar per dominar. Va ser fet des de posicions aïllades i, en el cas de García Albiol, fins i tot dins del seu propi partit. Això no vol dir que la societat catalana i espanyola sigui més tolerant o oberta a la diversitat. De fet, les enquestes d'opinió mostren que les actituds cap a la immigració no difereixen substancialment de les de la resta de països europeus. El que sí que és diferent és el discurs polític dominant. Paraules com *convivència*, *diversitat* o *interculturalitat* estan en boca de la major part de partits polítics. Les polítiques d'integració, ara amb pressupostos molt minvats, s'elaboren i es justifiquen des d'aquests mateixos principis de convivència i interculturalitat. Això explica per què els discursos, però també les polítiques, no canvien substancialment quan es produeixen canvis de Govern, com en el cas de l'Ajuntament de Barcelona.

En un article publicat a l'*Ara*, el politòleg Jordi Muñoz (2017) explicava el predomini d'aquests discursos més inclusius per l'absència de partits xenòfobs. No és que no hagin aparegut opcions clarament contràries a la immigració, com ara Plataforma per Catalunya o el mateix PP en moments determinats, sinó que quan s'han produït, no han funcionat. En el cas de Catalunya, cal no oblidar tampoc els efectes del Pacte Nacional per a la Immigració (2008), que va consensuar una visió compartida entre la major part de forces polítiques (excepte el PP), les entitats municipalistes i els principals agents econòmics i socials. Si bé la predominança d'aquests discursos va evitar distincions dicotòmiques a l'estil del que hem vist en altres ciutats europees, també va tancar discussions importants. La pregunta «què estem fent malament com a societat?» difícilment es pot respondre sense qüestionar al mateix temps què hi ha més

**A DIFERÈNCIA
D'ALTRES CIUTATS
EUROPEES, AQUEST
DISCURS EXCLOENT I
DICOTÒMIC NO VA SER
EL RELAT DOMINANT,
NI TAN SOLS AQUELL
QUE VA PUGNAR
PER DOMINAR. AIXÒ
NO VOL DIR QUE LA
SOCIETAT CATALANA I
ESPANYOLA SIGUI MÉS
TOLERANT O OBERTA A
LA DIVERSITAT. EL QUE
SÍ QUE ÉS DIFERENT ÉS
EL DISCURS POLÍTIC
DOMINANT**

6. Vegeu: <http://www.ccma.cat/tv3/alacarta/els-matins-destiu/els-matins-destiu-29082017/video/5685159/>.

enllà del discurs mateix. I si els «joves de Ripoll» no es van sentir tan part del *nosaltres* com els nostres relats ens volen i els volen fer creure? I si el nostre model de convivència difereix del que creiem tenir?

NO a la guerra

Segons l'investigador Bourekba (2015), és fonamental «desislamitzar» l'enfocament del fenomen gihadista i considerar-lo com un tipus, entre d'altres, de violència política. És a dir, deixar de posar l'accent en la narrativa religiosa dels protagonistes, que reforça la idea d'incompatibilitat entre islam i democràcia i, en conseqüència, afavoreix l'estigmatització creixent dels musulmans a Europa. Parlar, en canvi, de «violència política» implica entendre els motius de la seva radicalització en el context més ampli del renaixement de l'autoproclamat Califat en terres musulmanes i les guerres que allà tenen lloc. Si analitzem quines han estat les respostes fins avui a Europa, podríem concloure que han pesat més les explicacions culturitzants i islamitzadores, equiparant l'extremisme gihadista amb l'islam, la immigració o els refugiats. Quan s'ha llegit en clau política, ha estat, com hem vist, per «declarar la guerra». En aquest context, què ha passat a Barcelona després del 17A?

I SI ELS «JOVES DE RIPOLL» NO ES VAN SENTIR TAN PART DEL NOSALTRES COM ELS NOSTRES RELATS ENS VOLEN I ELS VOLEN FER CREURE? I SI EL NOSTRE MODEL DE CONVIVÈNCIA DIFEREIX DEL QUE CREIEM TENIR?

Ni a Catalunya ni a la resta d'Espanya, cap polític ha declarat la guerra. Segurament la guerra d'Iraq, els atemptats de l'11M a Madrid i la llavors massiva mobilització ciutadana, que no només va canviar el Govern, sinó que va portar a la retirada

immediata de les tropes, són fets massa recents com perquè cap polític els hagi pogut oblidar. Però no solament no s'ha declarat la guerra. A Barcelona, una part de la ciutadania, encapçalada per les entitats socials, ha denunciat la participació (directa o indirecta) de l'Estat espanyol en aquestes altres guerres sovint oblidades des d'Occident. A la manifestació del 26A, eren els que anaven vestits de blau i van reprendre antics lemes com «No a la guerra» o «Les vostres guerres, les nostres morts». Segons Francesc Mateu (2017), director d'Oxfam Intermón a Catalunya, van voler anar més enllà d'un cert model de manifestació de dol i condemna per apuntar també responsabilitats i exigir polítiques i actituds diferents.

Quines van ser les reivindicacions dels que anaven de blau (#anemdeblau) a la manifestació del 26A? El manifest unitari feia cinc grans demandes: insistia en la condemna de la xenofòbia i la islamofòbia; exigia que la resposta

a l'atemptat del 17A no fos més seguretat repressiva; recordava aquelles moltes altres morts que «no surten a les portades dels diaris»; denunciava la hipocresia dels polítics, sobretot del Govern espanyol i la Monarquia, «que promouen guerres i alimenten conflictes armats mitjançant la venda i el comerç d'armes a països com l'Aràbia Saudita»⁷; finalment, en clara continuïtat amb la campanya ciutadana «Casa nostra, casa vostra» (#volemaccollir) i la gran manifestació que va tenir lloc a Barcelona el febrer del 2017, demanava fronteres obertes per als refugiats.

La manifestació del 26A va quedar parcialment tenyida de blau. Igual que les manifestacions que van seguir l'11M a Madrid, part de la ciutadania va respondre reclamant com a pròpies aquelles altres morts oblidades des d'Occident (amb consignes com «Madrid = Bagdad» o «També són les nostres morts») i qüestionant el paper dels governs occidentals en les guerres, que s'entenen com a causants últimes dels atemptats. «L'enemic és la guerra», es cridava des de Madrid. «Les vostres guerres, les nostres morts», es va tornar a cridar des de Barcelona. Amb aquest tipus de consignes, els atemptats van ser llegits en la seva dimensió de «violència política», demanant no «més guerra», sinó un «no a la guerra», qüestionant el paper del mateix Govern en la violència que s'amaga darrere de l'extremisme gihadista a escala mundial i, amb això, dissolent les línies divisòries entre amic/enemic, demòcrates/violents, Occident/barbàrie.

Conclusió

Fins a quin punt Barcelona ha canviat de guió? A diferència d'altres ciutats europees, l'elefant —tornant a l'estratègia de la mosca de Harari (2017)— no s'ha mogut com s'esperava. Més enllà de la reproducció gairebé mimètica i ritualitzada de l'expressió del dol i la condemna, Barcelona no s'ha declarat en guerra ni cap a l'exterior ni cap a un suposat enemic interior. En els relats posteriors a l'atemptat han dominat els relats de *no* al terrorisme, *no* a la xenofòbia, *no* a

BARCELONA NO S'HA DECLARAT EN GUERRA NI CAP A L'EXTERIOR NI CAP A UN SUPOSAT ENEMIC INTERIOR. EN ELS RELATS POSTERIORIS A L'ATEMPTAT HAN DOMINAT ELS RELATS DE NO AL TERRORISME, NO A LA XENOFÒBIA, NO A LA POR I, FINALMENT, DES DE LES ORGANITZACIONS SOCIALS I PART DE LA SOCIETAT CIVIL, NO A LA GUERRA

7. Vegeu: http://www.lafede.cat/wp-content/uploads/2017/08/manifest26A_adhesions_cat1.pdf.

la por i, finalment, des de les organitzacions socials i part de la societat civil, *no* a la guerra. Des d'aquí, no s'han construït els raonaments dicotòmics amic/enemic, Occident/barbàrie o *insider/outsider*, tan propis dels relats desplegats en altres ciutats europees. Des del *no* a la por, tampoc hi ha hagut lloc per a la «política de la por»: ni hem presenciat una progressiva securització de l'Estat ni una gradual criminalització de la immigració. O no de moment ni de manera dominant. Tampoc no va passar a Madrid després de l'11M.

Però que l'elefant no es mogui com s'esperava no vol dir que no reaccioni. Ho ha fet puntualment, amb veus que demanaven una major delimitació entre víctimes/terroristes o nosaltres/ells. I ho ha fet sobretot en l'eix nacional, en la confrontació Catalunya/Espanya. Aquí és on l'elefant ha anat més lluny. Diaris com *El País*, *El Mundo*, *La Razón* o l'*ABC* van denunciar que la gestió dels atemptats s'utilitzés per «fer campanya del Procés», mentre que al mateix temps demanaven que el 17A servís com a toc d'alerta per acabar amb «les absurditats democràtiques» atribuïdes als independentistes catalans. Una de les principals dianes en aquesta batalla de narratives van ser els Mossos d'Esquadra. El 17A va posar en evidència la gravetat de la descoordinació policial entre uns cossos i els altres, així com les implicacions de tenir cossos de seguretat amb competències en terrorisme, però sense accés a les principals bases de dades internacionals. Els Mossos es van convertir en l'objecte de crítica d'aquells que reclamaven una gestió unitària de la crisi, mentre que a Catalunya van ser aclamats per molts polítics, mitjans de comunicació i part de la ciutadania com un exemple (gairebé heroic) de lluita antiterrorista i protecció ciutadana. En aquest context, no ens ha d'estranyar que la manifestació del 26A, més enllà dels que «anaven de blau», es convertís també en espai de confrontació entre els uns i els altres.

Però tampoc en això l'11M a Madrid va ser molt diferent. Aquí l'elefant tampoc es va moure en la direcció esperada. En lloc de convertir les morts en terror i el terror en política de la por, els atemptats de Madrid van desencadenar una confrontació inaudita entre el Govern, que durant els primers dies va seguir insistint en l'autoria d'ETA, i tots aquells, cada vegada més, que ho posaven en dubte. Com a conseqüència, tampoc aquí la manifestació va ser unitària. Tal com recorda Amador Fernández-Savater (2015), al final de la manifestació, de manera sorprenent i imprevista, la capçalera de polítics va haver d'abandonar precipitadament el carrer, perseguida per gent anònima que preguntava a crits: «qui ha estat?» Si a Barcelona la confrontació va ser en l'eix nacional, a Madrid la confrontació va ser més aviat en l'eix dreta-esquerra. Com també assenyala Fernández-Savater, llavors va reaparèixer l'enfrontament civil entre «les dues Espanyes»: la que insistia en l'autoria d'ETA i, en conseqüència, apel·lava a la Constitució, i la que no només es va preguntar qui va ser, sinó que va exigir la fi immediata de la guerra.

El fet que tant a Barcelona com a Madrid l'elefant corregués en una direcció inesperada només confirma una evidència: quan parlem d'immigració, però també de terrorisme, no fem més que parlar de nosaltres mateixos. La mosca pot desencadenar la reacció irada de l'elefant, però, la direcció que aquest prengui no serà altra que la marcada per la senda per la qual ja caminava prèviament.

Referències bibliogràfiques

- Bourekba, Moussa. «Después de Charlie Hebdo. El reto de la interpretación multidimensional del radicalismo», *Foreign Affairs Latinoamérica*, vol. 15, núm. 2 (2015).
- English, Richard. *Terrorism: how to respond*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- Fernández-Savater, Amador «"El enemigo es la guerra": ¿por qué el 11-M de 2004 no se convirtió en otro 11-S?». *eldiario.es* (20 novembre de 2015) (en línia) http://www.eldiario.es/interferencias/enemigo-guerra-convirtio_6_454314595.html.
- Galdón, Gemma. «17A: entre ISIS y Columbine», *Contexto*, núm. 131 (23 d'agost de 2017) (en línia) <http://ctxt.es/es/20170823/Politica/14629/Ctxt-atentado-barcelona-ISIS-Columbine-Gemma-Galdon.htm>.
- Harari, Yuval Noah. «La stratégie de la mouche: pourquoi le terrorisme est-il efficace?». *BibliObs* (18 d'agost de 2017) (en línia) <https://bibliobs.nouvelobs.com/idees/20160331.OBS7480/la-strategie-de-la-mouche-pourquoi-le-terrorisme-est-il-efficace.html>.
- Jenkins, Simon. «The scariest thing about Brussels is our reaction to it». *The Guardian* (24 de març de 2016) (en línia) <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/mar/24/scariest-brussels-reactoin-paranoid-politicians-isis-atrocity-belgium>.
- Kellner, Douglas. «Bushspeak and the Politics of Lying: Presidential Rhetoric in the "War on Terror"». *Presidential Studies Quarterly*, núm. 37 (2007), p. 4.
- Kepel, Gilles. «Le procès Merah, une radiographie de la contre-société salafiste». *Le Figaro* (3 de novembre de 2017).
- Mateu, Francesc. «Més enllà del dol». *El Punt Diari* (30 d'agost de 2017).
- Muñoz, Jordi. «Els beneficis del bonisme». *Ara* (30 d'agost de 2017) (en línia) https://www.ara.cat/opinio/jordi-munoz-beneficis-bonisme_0_1861013888.html.
- Puigverd, Antonio. «Dedo en la llaga», *La Vanguardia* (28 d'agost de 2017) (en línia) <http://www.lavanguardia.com/opinion/20170828/43878740923/dedo-en-la-llaga.htm>.
- Roy, Olivier. *Le Djihad et la mort*. Paris: Seuil, 2016.

DEU DIES D'AGOST

Jordi Moreras

Investigador sènior
associat, CIDOB
Departament
d'Antropologia, Universitat
Rovira i Virgili (Tarragona)

CIDOB REPORT
02- 2018

Després dels laments sempre venen les preguntes. O, si més no, això mateix es pensava que passaria després dels atemptats del passat mes d'agost a Barcelona i Cambrils. Però no va ser així. La classe política, els mitjans de comunicació i l'opinió pública estaven massa absorts en la controvèrsia entre Espanya i Catalunya com per fer front a les qüestions que tan abruptament van posar sobre la taula un grup de joves marroquins residents a Ripoll, els quals durant mesos havien planejat un seguit d'atemptats en terra catalana. Mai fins llavors no s'havia produït una situació en què, després d'un succés d'aquestes característiques, es passés pàgina tan ràpidament, sense que s'extraguessin conclusions del que havia passat o que, almenys, s'anunciés a la ciutadania que tal qüestió quedava pendent de debatre.

Arran dels tràgics successos, es van activar els mateixos patrons que malauradament s'han fet habituals després de qualsevol atemptat terrorista atribuït al gihadisme en sòl europeu. Dolor, solidaritat amb les víctimes i molts interrogants. Davant del terror, s'ha articulat una triple resposta que actua amb efecte pal·liatiu sobre les consciències col·lectives: determinació política (proclamant la «unió dels demòcrates davant del terrorisme»), acció securitària (mitjançant el desplegament de mesures policials i preventives) i solidaritat emocional (participant d'un dol col·lectiu que serveix per generar un sentiment de victimització compartida, mitjançant l'ús de l'etiqueta #notincpor). Es tracta de gestos que s'activen de manera pràcticament automàtica, en un context posttraumàtic que superposa la resposta emocional sobre la racionalització del que ha passat (Badiou, 2016).¹ Els mitjans de comunicació s'encarreguen

1. El que va argumentar Alain Badiou després dels atemptats del 13 de novembre de 2015 a París, en relació amb els riscos col·laterals d'aquestes accions sobre les nostres

de situar-nos dins de contextos de significat en què només es parla del que va passar, fent que la resta de l'actualitat quedi en segon pla.

Quan els gestos polítics, les mesures securitàries i les expressions espontànies d'emoció continguda també es converteixen en notícia, es tanquen les dues terceres parts del relat que pretén establir allò que realment va succeir, ja sigui abans, durant o després dels atemptats. La tercera i última part del cercle narratiu suposa l'elaboració d'un discurs expert, que sol combinar exercicis inductius, deductius i prospectius, mitjançant els quals es pretén analitzar les causes, les motivacions, les ramificacions, les connexions, les conseqüències i altres evidències que sorgeixen immediatament respecte els autors dels atemptats. Aquest text proposa una reflexió sobre el que va passar en aquells

**MAI FINS LLAVORS
NO S'HAVIA PRODUÏT
UNA SITUACIÓ EN
QUÈ, DESPRÉS D'UN
SUCCÉS D'AQUESTES
CARACTERÍSTIQUES,
ES PASSÉS PÀGINA TAN
RÀPIDAMENT, SENSE
QUE S'EXTRAGUESSIN
CONCLUSIONS DEL QUE
HAVIA PASSAT O QUE,
ALMENYS, S'ANUNCIÉS
A LA CIUTADANIA QUE
TAL QÜESTIÓ QUEDAVA
PENDENT DE DEBATRE**

deu dies d'agost, que –més que una descripció cronològica, o un balanç sobre el que es va fer bé o no tan bé– vol servir com a recordatori de com les nostres societats maduren i aprenen quan s'enfronten a l'adversitat (Muro, 2017). S'ha de fer una revisió del que ha passat des de la perspectiva basada en el coneixement social acumulat en tant que societat que ha hagut de fer front a un nombre creixent d'incerteses, a les quals ha hagut de donar resposta de manera més o menys articulada.

Tres singularitats

Aquests atemptats han estat marcats substantivament per tres singularitats: en primer lloc, el fet que els serveis policials i d'informació no haguessin estat capaços de detectar cap indicatiu de la seva preparació, i que tot es precipités

després de l'explosió fortuïta per manipulació de gas dies abans a Alcanar (Tarragona), mostra fins a quin punt no han estat eficaços els radars de detecció desplegats pel territori català. En segon lloc, ja s'ha fet referència implícitament a aquest període de dol extremament curt, que tot just va arribar a les dues setmanes. Les circumstàncies polítiques que es viuen a Catalunya des de fa alguns anys poden explicar la brevetat d'aquest dol social en relació amb

societats, bé podria ser aplicat al cas que ens ocupa. Segons ell, la dominació exclusiva del traumatisme i l'emoció comporta quatre conseqüències: autoritzar l'Estat a prendre mesures que serveixen per erosionar les llibertats públiques; reforçar les pulsions identitàries; transformar la idea de la justícia en clau de venjança, i atorgar el triomf als terroristes donant un efecte desmesurat a les seves accions.

altres atemptats similars. Prenent una expressió comuna en aquests temps, es pot dir que la societat catalana *va passar de pantalla* ràpidament, immersa en el contenciós sobiranista que estava en joc entre Espanya i Catalunya. Finalment, la tercera singularitat mereix ser analitzada amb més detall per tal com resulta molt reveladora de la manera en què la societat catalana s'ha anat pensant a si mateixa com a societat en progressiva pluralització: des del moment en què es va saber que el lloc en el qual havien crescut els autors dels atemptats era Ripoll, i que en les seves trajectòries vitals res feia presagiar que es convertirien en terroristes, van sorgir els primers interrogants sobre què havia fallat.

Si s'aprofundeix en les respostes que es van donar *en calent* durant aquests dies, així com en algunes de les conseqüències derivades mesos més tard, podem observar com es va intentar donar explicació a allò que ningú havia arribat a imaginar que pogués ocórrer i que no era el fet que Barcelona, com la resta de ciutats globals, no fos candidata a engrossir la llista de capitals ferides pel gihadisme, sinó que els seus autors no responguessin al perfil comú de jove d'origen immigrant marginat.

Caldrà analitzar si el conjunt de preguntes i respostes plantejades després dels tràgics fets podrien haver pres direccions oposades entre si. O bé suggerir una reflexió introspectiva que serveixi per revisar la manera en què la societat catalana valora el seu propi model social, o bé desplaçar tots els interrogants cap a la recerca causal d'un conjunt de factors externs, la confluència dels quals hagués provocat aquest fatal desenllaç. Tot sembla indicar que el primer grup d'interrogants ha quedat aparcant i ens hem llançat a abraçar el sempre còmode recurs que es tracta d'un element extern a la realitat catalana (i, fins i tot, a la realitat de les mateixes comunitats musulmanes a Catalunya). Enunciar que la causa primera i última del que va passar recau sobre l'extensió de la presència de comunitats musulmanes d'inspiració salafista, ha servit, en clau d'exorcisme, per poder identificar el mal que cal eradicar o limitar una amenaça que ha estat possible anomenar. És evident que, en optar per aquesta segona via, s'ha volgut deixar en suspens la necessària autocrítica que hem de fer respecte a un model d'integració social en relació amb el qual cal preguntar-se si encara segueix sent vàlid en el present.

Mai van ser nostres

En el seu clàssic assaig sobre el foraster, Alfred Schutz (1974) argumentava que, per a la societat que el rep, aquest és una persona desconeixuda ja que la seva empremta és encara molt recent. Ni ha format part ni ha compartit la història d'aquesta societat, i només pot ser valorat pels seus actes presents.

La societat en la qual s'insereix li reclama un compromís permanent, tant pel que fa a la seva integració individual com a la dels seus. Sense que la seva memòria sigui reconeguda, i davant el pes de les obligacions presents, les trajectòries vitals es converteixen en l'únic capital que li és concedit al foraster per reivindicar la seva singularitat. La nostra societat és resistent a les evidències sociològiques: tot i que molts fills de pares que van emigrar no hereten la seva condició migrant, sempre els acabem recordant implícitament o explícitament la seva condició expatriada. Les estadístiques ens diuen el contrari: a 1 de gener de 2017, el 21,5% dels marroquins que vivien a Catalunya (211.384 segons l'Idescat) havien nascut en territori espanyol, i el 36,8% d'aquest total tenien menys de 25 anys. Malgrat tot, informes recents (Portes *et al.*, 2017), la síntesi global dels quals anuncia que «la consistent similitud de resultats entre membres de la segona generació i els fills d'espanyols de la mateixa edat apunta a la integració dels primers en una mateixa comunitat», suggereixen altres resultats molt menys esperançadors:

«Encara que els orígens nacionals no són causes significatives de cap dels indicadors clau d'integració, un cop controlades altres variables, els joves d'origen marroquí i d'altres d'ascendència islàmica han de ser subjectes de major atenció per les autoritats i per la societat en general per impedir que la seva identificació religiosa generi actituds reactives d'oposició i receptivitat a ideologies radicals. Si en la seva totalitat, la segona generació avança cap a una incorporació positiva a Espanya, sabem que unes poques excepcions a aquest procés poden comportar resultats tràgics. És allà, on l'atenció de les autoritats, els agents socials i la societat espanyola en general s'ha de concentrar.» (Portes *et al.*, 2017: 15-16)

Les conclusions d'aquest estudi van ser presentades el 27 de novembre de 2017, per la qual cosa cal no descartar el fet que els seus autors tinguessin en ment el que va passar a l'agost. Com a excepció que sembla confirmar la regla, es destaca que el desenvolupament d'unes identitats ordenades al voltant d'unes referències tan estructurades com les religioses representa en primer terme una variable no satisfactòria en una premissa basada en la idea de la integració.

Després dels primers moments de reacció emotiva, es van articular altres tipus d'interrogants sobre com va poder passar el que va passar. Sense cap mena de dubte, el testimoni que va provocar una major emoció durant aquells dies² va ser el de l'educadora social de Ripoll, Raquel Rull, qui

2. Juntament amb la imatge, presa a Rubí el 24 d'agost, en què el pare que havia perdut el seu fill de tres anys en l'atemptat de Barcelona abraçava el desconsolat imam d'aquesta població.

va escriure un text dirigit a un dels joves que van participar en els atemptats («Com pot ser, Younes?»), que es va fer viral a través de les xarxes socials i posteriorment va ser publicat per alguns diaris.³ Aquesta colpidora carta no només mostrava de manera profusa la desesperació d'algú que va conèixer de primera mà les trajectòries d'aquests joves, sinó que també transmetia un interrogant de gran abast: què hem fet (o hem deixat de fer, o mai vam pensar que haviem de fer) perquè succeís això? La lectura de l'escrit revela un missatge que difícilment podrà ser transmès per qualsevol estudi sociològic que es faci d'ara endavant a Ripoll, i que tampoc serà capaç de reflectir el sumari de la causa judicial que està en marxa. I és que té la valentia de preguntar-se per les dimensions incertes de la realitat social, aquelles que es troben implícites i que no aconseguim atrapar amb els nostres instruments teòrics i metodològics. Raquel Rull s'atreveix, amb els seus propis termes, a reconèixer que, tot i tenir la impressió que s'havien fet molts esforços per aconseguir que aquests joves se sentissin com un més, hi va haver alguna cosa que va tirar per la borda tot aquest esforç. El seu testimoni, juntament amb el d'altres persones,⁴ va servir per desplaçar les preguntes en una direcció altra que les raons que van portar aquests joves a cometre els atemptats. Es planteja una pregunta que no es dirigeix a ningú en concret, ni busca responsabilitats polítiques, sinó que es projecta al conjunt de la societat catalana, ja que sorgeix des de la quotidianitat d'aquelles persones que coneixen de primera mà les dificultats inherents a la convivència diària. I que, com en anteriors ocasions, ofereixen un testimoni del que costa generar una confiança sòlida i de com n'és de fàcil perdre-la. Sense cap dubte, els plantejaments d'aquests testimonis podrien ser perfectament assumits per altres persones que fossin conscients de la fràgil consistència dels vincles socials que es teixeixen en altres barris de la resta de Catalunya.

I per què Ripoll? Es podia imaginar que el que ha passat transcorregués en un altre escenari, però no en una ciutat interior de Catalunya, amb 11.000 habitants i situada a les portes del Pirineu de Girona. Pocs s'han adonat que aquest cas va posar en evidència els errors d'apreciació que suggerien que en les poblacions més petites la integració d'immigrants era molt més efectiva que en les grans aglomeracions urbanes. S'ha dit que això es devia a la proximitat en el tracte entre persones, cosa que és

3. *La Vanguardia* i *El Periódico de Catalunya*, entre d'altres (22 d'agost de 2017).

4. Hafida Oukabir, germana d'un dels autors, va afirmar en l'acte organitzat a Ripoll el 26 d'agost que el fet que «un jove que ha nascut o ha arribat de petit a Catalunya es rebel·li contra el país i contra el més preuat que té, la seva ciutat, vol dir que tenim un veritable problema que no hem d'amagar».

apreciada en la vida de petites localitats i fins i tot de barris amb un fort teixit associatiu. Encara que sempre cal relativitzar i atendre altres factors, el que ha passat ha invalidat aquesta idea que plantejava que els processos de radicalització violenta es generen en contextos urbans amb una forta presència de col·lectius immigrants. La prova d'això és que els radars de les forces de seguretat mai havien estat enfocats cap a Ripoll, almenys no de la manera en què ho fan respecte a altres municipis de la Catalunya metropolitana.

Vells debats, nous temes

Com sol passar en situacions com aquestes, es tornen a activar velles qüestions que probablement no havien quedat del tot resoltes, o que potser s'havien deixat aparcades fins a una altra ocasió. La implicació de l'imam

**POCS S'HAN ADONAT
QUE AQUEST CAS
VA POSAR EN
EVIDÈNCIA ELS ERRORS
D'APRECIACIÓ QUE
SUGGERIEN QUE EN
LES POBLACIONS MÉS
PETITES LA INTEGRACIÓ
D'IMMIGRANTS ERA
MOLT MÉS EFECTIVA
QUE EN LES GRANS
AGLOMERACIONS
URBANES**

d'una de les dues mesquites de Ripoll en la ràpida radicalització d'aquests joves va plantejar de nou la situació dels imams a Catalunya. La seva precarietat formativa i contractual, afegida a la manca de connectivitat amb el context social on han de dur a terme la seva funció segueixen sent els seus principals punts crítics. A principi de la primera dècada dels 2000, a Catalunya es va generar un estat d'opinió que va forçar la necessitat de dur a terme una formació per a imams. I així es va fer des del 2002 fins al 2012, oferint una formació d'aprenentatge del català, a la qual es van afegir progressivament altres elements relacionats amb la història, el dret i les institucions públiques catalanes. Però les qüestions que van sorgir després dels atemptats ja no s'orientaven cap a la formació, sinó respecte

al control dels imams, davant l'evidència que les comunitats els seleccionaven de manera poc adequada.

A l'inici d'aquest debat totes les mirades es van dirigir al director general d'Afers Religiosos de la Generalitat de Catalunya, Enric Vendrell, qui, en unes declaracions a l'emissora *RAC-1* (22 d'agost), va afirmar que sota el principi de llibertat religiosa «cada confessió té absoluta autonomia per seleccionar les seves figures religioses», suggerint que l'únic que podia fer el Govern català, com a molt, era un acompanyament en el procés de selecció. Aquesta resposta, d'acord amb el marc legal vigent a Catalunya, topava amb els comentaris d'alguns representants de la comunitat musulmana que sol·licitaven una major implicació de la Generalitat en

la regulació de la figura dels imams (Rodríguez i Ribas, 2017). L'element implícit que es trobava darrere d'aquestes demandes era la qüestió de la representació de l'islam a Catalunya en quedar suspès el suport institucional que oferia la Generalitat al Consell Islàmic i Cultural de Catalunya, amb el qual havia signat un conveni de col·laboració l'any 2002. La situació de no-representació *de facto* de l'islam a Catalunya, tot i les reiterades queixes plantejades per les comunitats musulmanes, no semblava ser una urgència per a les institucions polítiques catalanes abans dels atemptats però, després d'aquests, calia demostrar qui era qui i escenificar l'existència de tals interlocucions. La primera prova va haver de superar-se en les hores successives als atemptats amb les primeres aparicions de representants musulmans a les televisions i en la recepció oferta pel president de la Generalitat el 21 d'agost. En tots dos casos van sorgir les primeres veus des del si d'aquestes comunitats qüestionant la representativitat de determinades persones presents en aquests actes. No es tracta d'un fenomen nou, ja que fa anys que es produeix a Catalunya, i les institucions polítiques catalanes en són clarament conscients. D'aquí el desconcert que es va generar davant l'absència d'una estructura mínimament representativa entre els musulmans catalans.

La reunió celebrada el 21 de setembre a la seu de la Conselleria de Governació de la Generalitat de Catalunya –presidida per la mateixa consellera en companyia del director d'Afers Religiosos– tenia com a objectiu pal·liar aquesta absència. Segons l'article publicat per *El Punt Avui* (22 de setembre), «la reunió es va fer a petició de la consellera, que vol iniciar un procés de treball amb les comunitats islàmiques, i es va acordar que s'aniran fent reunions periòdiques per tal d'anar assolint acords» (Rourera, 2017). La imatge en la qual apareixien els participants en aquella reunió, la primera que es feia després dels atemptats, va tornar a despertar suspicàcies entre diferents sectors de la comunitat musulmana, que van expressar públicament a través de les xarxes socials els seus dubtes respecte la representativitat d'algunes de les persones convidades. El cas és que hi eren presents membres d'entitats socioculturals amb llarga implantació a Catalunya, tot i que nominalment no poden ser considerades com a entitats religioses, ni com a representants de comunitats musulmanes.

Un cop més, s'ha posat en evidència la dificultat que existeix per a la constitució d'una instància mínimament representativa de l'islam a Catalunya. Però un dels efectes col·laterals dels atemptats és que ja s'estan produint les primeres reaccions en el si d'aquest teixit associatiu, pel fet que un seguit d'actors (en concret, aquelles grans mesquites que alberguen un nombre important de fidels) volen jugar un paper més significatiu, amb la qual cosa alguns dels equilibris prèviament existents es poden veure alterats.

L'exclusió com a herència

Les preguntes més importants que esperen resposta després del que s'ha esdevingut segueixen estant ancorades als dubtes davant el *perquè*. Encara passarà un temps abans que es pugui accedir a més detalls sobre els contextos socials i les circumstàncies familiars i personals que van model·lar les vides dels joves que van participar en aquests atemptats. Però sí que és moment d'articular algunes reflexions que puguin servir per entendre el que va passar a Ripoll, i el que pot tornar a passar en qualsevol altre municipi o barri de Catalunya. El sociòleg Santi Eizaguirre (2017) va publicar a *Critic.cat* un article molt interessant en el qual explicava el context socioeconòmic de Ripoll i de la comarca en què està situat. Alguns dels seus apunts són especialment importants per poder definir l'escenari que va acollir els processos que van activar el fatal desenllaç. Aquest autor afirma:

«Ripoll [...] és també una ciutat del sud d'Europa, envellida i empobrida. [...] Les persones joves més ben formades no troben gaire oportunitats, se'n van a les ciutats més properes i no tornen a la comarca. [...] En el cas dels implicats en els atemptats, es posa de manifest que els joves no poden ser tractats com un col·lectiu en un sentit ampli i homogeni.» (Eizaguirre, 2017)

El que suggereix aquest autor, a més de descriure un context de crisi estructural perllongada en una comarca de muntanya, és que, tot i que hi pugui haver dinàmiques d'inclusió social que vinculen entre si espais i institucions, segueix existint un panorama restrictiu d'oportunitats que obliguen a emigrar i a buscar altres llocs més propicis per progressar laboralment. El seu comentari final, que suggereix que hi ha elements que diferencien el col·lectiu de joves i que els impedeix que siguin considerats com un tot homogeni, es pot interpretar com un altre nou argument a favor de la idea que aquells que van cometre els atemptats en cap moment van ser tractats com la resta. Mai van ser *nostres*, perquè tampoc ho eren les seves famílies. Mai vam valorar el seu paper socialitzador, ni vam entendre per què desitjaven que els seus fills i filles seguissin els seus passos. No vam valorar el seu bagatge cultural, ni el seu idioma, per no parlar de les seves creences. Ens resistim a la seva incorporació a l'escola i desitgem que es fonguin en la nostra identitat sense dret a rèplica. Estan entre nosaltres, però mai els hem considerat com un més de la nostra comunitat. La nostra indiferència davant el seu projecte de continuïtat i transmissió cultural ha portat a la crisi les seves dues principals institucions socials: la família i la mesquita.

Alain Badiou (2016: 71) argumentava que «l'origen dels joves importa bastant poc, el seu origen –es dirà– espiritual, religiós, etc. El que compta

és l'elecció que van fer pel que fa a la seva frustració.» I en això hi ha importants diferències entre pares i fills, perquè tant els uns com els altres han viscut en circumstàncies socioeconòmiques diametralment diferents. Encara no hem estat capaços de valorar l'efecte de la crisi econòmica sobre els col·lectius migrants, especialment el marroquí. Coneixem el significatiu desplaçament de famílies que s'ha produït a altres contextos europeus amb més oportunitats, però no sabem l'impacte que ha suposat aquesta pèrdua de capital humà. La crisi ha coincidit temporalment amb l'edat d'entrada al mercat laboral de molts joves d'origen marroquí, haguessin o no finalitzat els seus estudis. Si aquesta crisi s'ha acarnissat amb els pares, expulsant-los de sectors productius en els quals havien estat durant anys, desconeixem encara l'impacte que estarà tenint sobre els joves que s'incorporaven al seu primer treball. I seguint Eizaguirre (2017), aquí no ens serveix aplicar les estimacions de l'atur juvenil en conjunt sense fer referència específica a la trajectòria dels joves de famílies marroquines.

És evident que el sentit de la frustració que puguin experimentar aquests joves en veure's desplaçats dins la societat en la qual s'han format i crescut és proporcional al fet que s'han socialitzat en aquesta mateixa societat, havent dominat bona part dels seus codis i regles, a diferència dels seus pares. En el text ja citat de Schutz (1974: 107), aquest s'atreveix a afirmar que el foraster malda per indagar en la pauta cultural del grup al qual s'incorpora i que, quan aconsegueix reconèixer i assumir aquests principis, es pot dir que el seu procés d'integració ha tingut èxit, «llavors el foraster ja no serà foraster, i els seus problemes específics hauran quedat resolts». Encara que és bastant probable que l'autor no estigués pensant en joves els pares dels quals havien emigrat anys abans.

Igual que a Ripoll, en altres indrets de Catalunya hi ha un racó on els nois d'origen marroquí sempre es reuneixen a la tarda. També hi ha un altre racó en què es troben els homes marroquins adults, que xerren a la fresca durant les primeres calors de la primavera, esperant l'hora de l'oració. Totes dues presències ja estan instal·lades al nostre escenari social, igual que els grups d'assidus que freqüenten un bar o un altre, o els jubilats que juguen a la petanca. A ningú li criden l'atenció, com tampoc els grupets de dones amb hijab que caminen cap al mercat de dilluns. A ningú li inquieten aquestes presències, ja que tots ens tenim vistos, tot i que no ens hàgim intercanviat cap paraula. Però ningú pregunta per ningú i discretament tots tornem a la intimitat que només importa a uns pocs. Una cortès indiferència ens indica l'absència de conflictes, cap preocupació ens aclapara perquè ignorem el que succeeix. I mentrestant, moltes identitats segueixen creixent sense sostre ni recer.

Referències bibliogràfiques

- Badiou, Alain. *Nuestro mal viene de más lejos*. Madrid: Clave Intelectual, 2016.
- Eizaguirre, Santi. «Ripoll més enllà del tòpic: el context dels autors dels atemptats». *Crític.cat* (31 d'agost de 2017) (en línia) <http://www.elcritic.cat/blogs/sentitcritic/2017/08/31/ripoll-mes-enlla-del-topic-el-context-dels-autors-dels-ateptats/> [data de consulta: 4.9.2017].
- Muro, Diego (ed.). *Resilient Cities. Countering Violent Extremism at Local Level*. Barcelona: CIDOB-Colección Monografías, 2017.
- Portes, Alejandro; Aparicio, Rosa i Haller, William. *Investigación longitudinal de la segunda generación (ILSEG) en España. Tercera fase 2016* (Informe preliminar). Madrid: Fundación José Ortega y Gasset - Gregorio Marañón y Fundación Spencer (novembre del 2017).
- Rodríguez, Marta i Ribas, Lara. "Imams sense control". *Diari Ara* (22 d'agost de 2017) (en línia) https://www.ara.cat/dossier/Imams-control_0_1855614464.html [data de consulta: 26.8.2017].
- Rourera, Mireia. «El Govern i les comunitats islàmiques acorden regular la formació dels imams». *El Punt Avui* (22 de setembre de 2017).
- Schutz, Alfred. «El forastero. Ensayo de psicología social», a *Estudios sobre teoría social*. Buenos Aires: Amorrortu, 1974 [1944], p. 95-107.

**PREVENIR
L'EXTREMISME
VIOLENT PER
COMBATRE EL
GIHADISME
AUTÒCTON:
APRENDRE DE
L'EXPERIÈNCIA**

Fatima Lahnait

Investigadora sènior
associada, Institute
for Statecraft and
Governance (Londres)

CIDOB REPORT
02- 2018

D'ençà dels darrers quinze anys, Europa és, cada vegada amb més freqüència, objectiu d'atemptats terroristes. La resposta de diversos països europeus ha estat establir un seguit de plans nacionals amb iniciatives contra la radicalització que combinen mètodes «tous» –o de persuasió– i «durs». L'objectiu és evitar, mitjançant la prevenció, la radicalització que pugui conduir determinades persones a prendre part en accions violentes. Aquests països ja eren conscients que existia una amenaça interior i que alguns dels seus nacionals no eren immunes a ideologies radicals com les que fomenten organitzacions com l'anomenat *Estat Islàmic*, Al-Qaeda o Al-Shabaab. La Unió Europea així ho ha reconegut i, des de principis de la primera dècada dels 2000, ha emprès inversions de gran abast en polítiques, programes i intervencions adreçades a fer front a aquest problema.

A causa del seu perllongat historial de violència política interna, Espanya sempre ha participat de manera activa en la lluita antiterrorista en l'àmbit europeu.¹ En l'actualitat, probablement, l'amenaça provinent de l'extremisme islamista acabarà per reemplaçar la d'Euskadi Ta Askatasuna (ETA) com a principal amenaça terrorista del país. De fet, Espanya ja va patir l'atemptat islamista més greu que s'ha comès en la història europea: el de l'11 de març de 2004, quan les explosions de deu bombes van acabar amb la vida de 191 persones en els trens de rodalies de Madrid. Aquells atemptats els van cometre immigrants que portaven molt de temps residint a Espanya. Més d'una dècada després d'aquells fets atroços, l'Estat espanyol segueix sent objectiu dels extremistes islamistes. A més, igual que en el cas d'altres països

1. *Spain: Extremism and counter-extremism* (www.counterextremism.com).

europaus, s'enfronta avui en dia a un fenomen d'increment de la radicalització, susceptible d'implicar més extremisme violent i terrorisme islamista endogen o autòcton. En aquest context, els dies 17 i 18 d'agost de 2017, les zones turístiques de Barcelona i Cambrils van ser objectiu d'atemptats terroristes que es van saldar amb 15 víctimes mortals i més de 100 ferits. Els autors van ser nacionals espanyols d'ascendència marroquina que havien nascut o havien crescut a Espanya, i integraven una cèl·lula terrorista creada el 2016 i composta per, almenys, deu membres. Resulta realment complicat evitar atemptats d'aquestes característiques.

ELS CAPTADORS S'APROFITEN DE LES VULNERABILITATS (SOCIALS, PSICOLÒGIQUES) I MANIPULEN LES EMOCIONS (RÀBIA, FRUSTRACIÓ) PER, PRIMER, DISSUADIR I, DESPRÉS, INCITAR A L'EXTREMISME VIOLENT. TANT ELS FACTORS POLÍTICS COM L'EFFECTE DE CONFLICTES BÈL·LICS A L'ESTRANGER PODEN, AIXÍ MATEIX, ARRIBAR A CREAR GREUGES I UN SENTIMENT DE REVENJA CAP AL PAÍS NATAL O D'ACOLLIDA

L'extremisme violent és un concepte ampli que abasta tota acció violenta comesa per extremistes (violència política, terrorisme, delictes d'odi, etc.). La primera i fonamental mesura per a la planificació eficaç de la prevenció de l'extremisme violent és comprendre'n les causes i els factors que l'impulsen. No hi ha una única causa ni un únic camí cap al procés de radicalització i extremisme violent; es tracta, més aviat, d'un ampli ventall de factors diversos. Tampoc existeixen ni la solució ni el model ideals per combatre'l.

Motius de la radicalització

Els estudis actuals indiquen que la major part dels radicals són musulmans de segona generació que han nascut o han crescut a Europa, encara que en altres casos es tracta de conversos. La majoria d'ells no coneixen l'islam ni el comprenen en profunditat. Es podria dir que es

tracta, principalment, d'un moviment juvenil i un fenomen d'influència de grup. Aquesta segona generació d'immigrants es troba, amb certa freqüència, «estigmatitzada, rebutjada i tractada com a ciutadans de segona classe» (Ranstorp, 2016: 4), i anhela pertànyer a un grup que els accepti.

Què és, llavors, allò que condueix una persona a passar de les opinions radicals a l'acció radical i a l'extremisme violent? *L'extremisme islamista violent* és el resultat d'un recorregut personal, de la combinació de factors *push*, o d'incitació (condicions que propicien), i *pull*, o d'atracció (motivacions individuals), afegits a un sistema de creences que justifica l'ús de la violència (UNESCO, 2017). Aquests factors i dinàmiques inclouen, a més,

certs greuges i ressentiments basats en motius i tensions culturals i socials (problemes d'identitat i culturals, marginació i discriminació –ja siguin autèntics o percebuts–, un fort sentit d'injustícia i victimisme, etc.). Els cap-tadors s'aprofiten de les vulnerabilitats (socials, psicològiques) i manipulen les emocions (ràbia, frustració) per, primer, dissuadir i, després, incitar a l'extremisme violent. Tant els factors polítics (per exemple, la prohibició del vel musulmà, la lluita contra el secularisme o la guerra Occident-islam) com l'efecte de conflictes bèl·lics a l'estranger (empatia cap al sofriment aliè, tractament polític desigual, l'Iraq i Síria, Palestina, etc.) poden, així mateix, arribar a crear greuges i un sentiment de revenja cap al país natal o d'acollida. Les dimensions tant ideològiques com religioses (la creença en profecies apocalíptiques, una interpretació salafista-gihadista de l'islam, el desig, i la «crida del deure», de protegir l'umma, la recompensa en el més enllà, etc.) consoliden aquestes bases.

Els mecanismes de la radicalització (els seus diferents graus i velocitats) són, per tant, una interrelació entre factors *push* i *pull* a l'interior de cada persona. A més, les noves tecnologies han permès que tothom pugui formar part de qualsevol comunitat virtual i acabi adoptant qualsevol sistema de valors. En el cas de la generació 2.0, les xarxes socials (autèntiques cambres de ressonància de posicions extremistes) possibiliten la participació virtual en la causa, així com el contacte amb persones d'idees similars. Si es té en compte que cada vegada són més els individus que s'impliquen en grups extremistes a Internet, se suscita un debat al voltant de les normes i les restriccions en relació amb la xarxa de xarxes, entre especialistes a prevenir l'extremisme violent (PEV) o combatre l'extremisme violent (CEV), els poders públics i els proveïdors de serveis d'Internet.

En el decurs de les últimes dues dècades, la lluita contra l'extremisme violent a escala mundial ha consistit, sobretot, a prendre mesures antiterroristes basades en la seguretat, adoptades per tal de reduir/dissuadir/combatre l'amenaça que plantegen els grups extremistes violents. És des de fa tan sols uns pocs anys que s'apliquen mètodes més amplis i integrals per analitzar els factors i les causes per les quals hi ha individus que ingressen en grups extremistes violents. Els programes CEV, per exemple, combaten processos de radicalització que condueixen a l'extremisme violent, no al terrorisme. El seu propòsit és mobilitzar i capacitar certs agents que, tradicionalment, no tenien relació amb la seguretat nacional, com ara administracions locals, educadors, treballadors socials i societat civil. L'objectiu és tant conscienciar com dotar de resiliència aquelles persones considerades potencialment vulnerables, o «en risc», amb el propòsit de *prevenir la radicalització i l'extremisme violent*, així com de donar suport als que s'han radicalitzat, però han decidit abandonar les posicions extremistes (el que s'ha denominat

desradicalització). Aquestes mesures comprenen campanyes per a l'opinió pública, capacitat de comunitats, programes de prevenció específics – orientats en particular a col·legis i centres d'ensenyament, universitats, associacions o clubs juvenils i esportius, centres religiosos, centres penitenciaris (considerats «vivers» de la radicalització), centres de refugiats– i Internet.

Entre aquells que es radicalitzen, únicament una petita part fa el pas de cometre actes violents per aconseguir els seus objectius; de fet, no esdevenen extremistes de manera sobtada. L'evolució cap a l'extremisme violent és complexa, i no hi ha proves que demostrin que es pot predir, ni tampoc de quan ni com això passarà. Però sí que hi ha certs factors que influeixen més que altres en els processos de radicalització, com la repressió i/o l'estigmatització indiscriminada d'un determinat grup per motius d'ètnia o religió, després d'un atemptat terrorista o per conflictes violents a l'estranger.

ELS PROGRAMES CEV, PER EXEMPLE, COMBATEN PROCESSOS DE RADICALITZACIÓ QUE CONDUÏEIXEN A L'EXTREMISME VIOLENT, NO AL TERRORISME. EL SEU PROPÒSIT ÉS MOBILITZAR I CAPACITAR CERTS AGENTS QUE, TRADICIONALMENT, NO TENIEN RELACIÓ AMB LA SEGURETAT NACIONAL, COM ARA ADMINISTRACIONS LOCALS, EDUCADORS, TREBALLADORS SOCIALS I SOCIETAT CIVIL

Plans d'acció nacionals: contingut i dificultats

Els plans d'acció nacionals que s'han dissenyat i posat en marxa en diversos països han tingut en compte els elements abans exposats, un cop els estudis duts a terme els han posat de manifest. La major part dels programes PEV i CEV europeus es van posar en marxa després d'atemptats o intents d'atemptat perpetrats per terroristes de procedència europea. Les estratègies que s'han seguit són un reflex dels contextos i les

condicions de cada lloc, i s'han adaptat per tal d'atenuar el risc d'extremisme violent i reforçar la resiliència davant d'aquest. Ofereixen oportunitats de col·laboració i aprenentatge intersectorial i multidisciplinari entre parts interessades i organitzacions, tant nacionals com internacionals, per combatre l'extremisme violent. Però, tot i que l'objectiu és protegir la societat en general, no ha desaparegut el temor que segueixi havent determinats grups marginats i estigmatitzats, la qual cosa fomenta una retòrica del «nosaltres *versus* ells».

En aquest sentit, el paper de les administracions locals hauria de ser habilitar xarxes de connexió entre el sector públic i diferents àmbits de la societat civil que conduïxin a serveis d'intervenció culturalment apropiats per promoure la participació comunitària, augmentar la conscienciació i fomentar la

capacitat de resiliència davant l'extremisme violent. Els programes en l'àmbit local gaudeixen de major credibilitat i eficàcia, tot i que, abans de prendre qualsevol mesura, les autoritats haurien d'identificar i promoure «les persones / els mediadors adequats», és a dir, que coneguin els destinataris, la seva cultura i el seu entorn. No obstant això, mai és fàcil guanyar-se la confiança d'una comunitat, i és natural la tendència a recelar. En el cas dels PEV i els CEV, és possible que es consideri els actors encarregats de la prevenció (fins i tot aquells que s'han mantingut en actiu durant molt de temps) agents o espies de les autoritats públiques, la missió dels quals seria posar en marxa un seguit de plans ocults o treure partit de les subvencions concedides a les seves organitzacions.

Els líders religiosos o comunitaris que promouen pràctiques «moderades» i el diàleg entre confessions religioses i entre cultures també susciten recels en alguns barris. Les autoritats locals els exigeixen, o més aviat esperen d'ells, que busquin i dissuadeixin aquelles persones que tendeixen a simpatitzar amb la ideologia extremista violenta (Mandaville i Nozell, 2017). Atès que l'opinió pública considera que la radicalització i l'extremisme violent estan estretament relacionats amb la religió (els gihadistes fan servir retòriques i missatges religiosos per justificar les seves accions), líders i figures religioses (depenent de cada país) participen de manera activa en els PEV –tot i les amenaces dels extremistes– i desenvolupen i propaguen contranarratives en les mateixes comunitats i en les presons.²

EL PAPER DE LES ADMINISTRACIONS LOCALS HAURIA DE SER HABILITAR XARXES DE CONNEXIÓ ENTRE EL SECTOR PÚBLIC I DIFERENTS ÀMBITS DE LA SOCIETAT CIVIL QUE CONDUÏXIN A SERVEIS D'INTERVENCIÓ CULTURALMENT APROPIATS PER PROMOURE LA PARTICIPACIÓ COMUNITÀRIA, AUGMENTAR LA CONSCIENCIACIÓ I FOMENTAR LA CAPACITAT DE RESILIÈNCIA DAVANT L'EXTREMISME VIOLENT

El procés polític subjacent al desenvolupament i l'aplicació dels programes PEV i CEV hauria de seguir un cicle elemental de quatre fases: a) avaluació i definició del problema en qüestió; b) fase de desenvolupament, que hauria de tenir en compte quina seria la resposta més eficaç al problema detectat, per exemple, què és més important, abordar la ideologia, o la identitat d'un

2. Moltes de les persones captades per grups extremistes violents s'han radicalitzat i han estat reclutades a la presó.

individu?, i les vulnerabilitats relacionades amb cadascuna d'elles?; c) fase de posada en marxa, que s'hauria d'orientar a aconseguir objectius prèviament definits, i d) fase d'avaluació, ja que és important determinar si el programa ha assolit o no els seus objectius (Romaniuk, 2015). Per ser del tot eficaç, el procés implicarà conèixer perfectament el seu destinatari i entendre quina recepció tindrà aquest programa en la comunitat en la qual s'hagi d'aplicar (a fi d'evitar sentiments d'estigmatització). La comunicació a l'entorn del programa serà, així mateix, essencial.

L'estratègia espanyola de PEV i CEV

Espanya patia ja el fenomen de la radicalització molt abans del repunt de l'activitat extremista islàmica del 2014 al qual van haver de fer front diversos països europeus. Els darrers anys, les autoritats espanyoles s'han centrat, sobretot, en la prevenció d'atemptats l'origen dels quals és l'augment de l'amenaça de l'extremisme islàmic i el reclutament de futurs gihadistes i combatents a l'estranger (que suposen un perill per a la seguretat del país en retornar de zones de conflicte com ara Síria, l'Iraq o Líbia). A causa de la seva experiència amb ETA, la jurisprudència i els sistemes burocràtics espanyols compten amb la capacitat per investigar i processar sospitosos de terrorisme. Les seves forces policials (Guàrdia Civil i Policia Nacional) són experts a combatre i neutralitzar terroristes interns.

L'estratègia antiterrorista PEV/CEV espanyola es basa en quatre pilars (similars als del Regne Unit):

- Prevenció: actuacions davant la radicalització, l'extremisme violent i el terrorisme en el seu origen (atallant-ne les causes).
- Protecció: reducció de la vulnerabilitat d'Espanya davant els atemptats.
- Seguiment: abordant les activitats terroristes.
- Resposta: recuperar la normalitat després dels atemptats.

El 2015, la policia espanyola va detenir 100 sospitosos d'extremisme islamista. La tasca antiterrorista de les autoritats públiques per contrarestar el radicalisme a l'interior del país està relacionada estretament amb les restriccions a la immigració il·legal i amb les mesures per integrar les comunitats d'immigrants ja assentades, a més de fomentar la cohesió social. Els enclavaments espanyols de Ceuta i Melilla, en els quals la captació i el suport relacionats amb l'extremisme resulten significatius, són un motiu de preocupació del CEV. D'altra banda, Barcelona té antecedents d'islamisme radical: entre el 1996 i el 2013, prop del 29% de les persones condemnades per delictes de terrorisme relacionats amb el gihadisme van ser detingudes a la província de Barcelona (Reinares i García-Calvo, 2015).

El maig del 2016, Màlaga va ser la primera localitat de tot el país a sumar-se a la iniciativa internacional Strong Cities Network (amb 114 ciutats més de tot el món), creada per les Nacions Unides el setembre del 2015 amb el propòsit de generar resiliència i cohesió en les comunitats per tal de combatre l'extremisme violent. El propòsit d'aquesta xarxa és oferir suport a les ciutats –i a altres autoritats locals en l'àmbit internacional– i millorar les estratègies de prevenció del radicalisme violent a escala local a través de l'intercanvi d'informació, l'aprenentatge mutu i la creació de pràctiques innovadores. Els principis bàsics d'aquesta xarxa són connectar, informar, capacitar, generar, innovar i representar.³

Màlaga va servir d'experiència pilot per a la posada en marxa de l'estratègia nacional espanyola contra l'extremisme violent, la qual inclou una intervenció davant la radicalització de joves i programes orientats a comunitats per millorar la comunicació entre organitzacions tant estatals com privades.⁴ L'àmbit local té un paper fonamental en la prevenció de la radicalització i l'extremisme violent, com també en el disseny i l'aplicació de les polítiques i els programes de prevenció, ja que, en aquest cas, els agents que intervenen coneixen la zona en qüestió i els seus residents. Tot plegat es va desenvolupar amb motiu de la cimera organitzada per l'Alliance of European Cities Against Violent Extremism (Aliança de Ciutats Europees contra l'Extremisme Violent) que va tenir lloc a Barcelona el 15 de novembre de 2017.⁵ Les mesures de prevenció per fer front a l'extremisme violent es van presentar davant els alcaldes i els representants de 40 ciutats europees i de 18 països. L'alcaldessa de Barcelona, Ada Colau, va subratllar l'eficàcia a llarg termini de la prevenció –orientada a l'educació, la capacitat de joves i l'accés a oportunitats professionals i socials– en comptes de la repressió: «Barcelona és una ciutat de pau. El terror no aconseguirà que deixem de ser qui som: una ciutat oberta al món, valenta i solidària».⁶ Tots els alcaldes van coincidir en el fet que les seves ciutats s'hauran d'adaptar al desafiament que planteja l'extremisme violent, fomentar i seguir compromesos amb la cultura de pau i el diàleg, el respecte dels drets humans i la cohesió social a través de la participació de les comunitats per tal de prevenir

3. Vegeu: <http://strongcitiesnetwork.org>.

4. Vegeu: <http://www.osce.org>.

5. Creada pel Congrés de Poders Locals i Regionals (CPLR) del Consell d'Europa, el Fòrum Europeu de Seguretat Urbana (FESU) i les ciutats de Rotterdam (Països Baixos) i Aarhus (Dinamarca) després de la conferència d'Aarhus, de novembre del 2015, per al desenvolupament d'activitats de capacitat i iniciatives d'intercanvi, experiències i recursos. Vegeu: <http://www.vvsg.be/nieuws/Paginas/The-Aarhus-Declaration.aspx>.

6. Vegeu: <http://catalannews.com/society-science/item/alliance-of-european-cities-against-violent-extremism-meets-in-barcelona>.

l'extremisme violent en totes les seves formes i manifestacions. Resulta més segur actuar preventivament contra el delictes, tot recorrent a instruments i estratègies de prevenció.

Detecció primerenca: el mètode danès de PEV/CEV

L'estratègia danesa per combatre l'extremisme violent prioritza la prevenció de la radicalització, i inclou el suport a les autoritats i els agents locals encarregats d'aquesta tasca. Aquest enfocament se centra bàsicament en la identificació primerenca de conductes de risc i de símptomes d'alarma entre professionals, i s'orienta cap a programes de prevenció social, més que a la seguretat. Aquesta estratègia està adreçada a tres nivells, denominats el *triangle de prevenció* (Fink, Romaniuk et al., 2013). El *nivell general* consisteix a generar i reforçar la resiliència dels poders públics davant la propaganda extremista mitjançant campanyes i educació general, posant l'accent en la inclusió, la democràcia i la ciutadania cívica. A continuació, el *nivell de grup* s'orienta a grups vulnerables específics, com ara joves en risc de radicalització, i intenta prevenir aquest procés a través de visites «model» i tallers de diàleg, entre d'altres. Per acabar, el *nivell individual* inclou ja la intervenció per revertir el procés de radicalització, comptant amb el suport de tutors professionals i pares *coaches*. Per exemple, els tallers de diàleg tindrien lloc amb l'objectiu de conscienciar els joves de zones vulnerables sobre els fenòmens de la radicalització i l'extremisme violent. Són formats en l'ús del pensament crític, per adaptar les seves conductes envers el respecte als altres, i a reconsiderar els seus prejudicis cap a les minories. Un cop conclosa la formació, s'enquesta els participants a fi d'obtenir les seves idees en relació amb el taller i, en definitiva, saber si han modificat les seves conductes o actituds de manera duradora.

Seguretat contra drets? Objectius i sinergies en conflicte al Regne Unit

Però si la prevenció ha comptat amb un ampli reconeixement com a component important de les estratègies antiterroristes, en alguns països europeus s'han suscitat motius justificats de preocupació, ja que la PEV podria esdevenir una excusa per posar restriccions a les llibertats civils i d'expressió i als drets humans. L'abast dels factors individualitzats de risc de radicalització, unit a les prioritats i els valors particulars de cada país, han donat lloc a una àmplia gamma d'estratègies i intervencions de prevenció de l'extremisme violent a tot Europa.

Els programes *Channel*, al Regne Unit, i *Hayat*, a Alemanya, són iniciatives PEV que plantegen ideologia i identitat com a qüestions d'identitat d'importància. El programa Channel segueix un model conjunt de derivació de persones en el qual participen diferents organismes: la policia col·labora amb les entitats públiques –incloent-hi els districtes municipals–, els treballadors socials, els

serveis sanitaris, els centres d'ensenyament primari i secundari i el sistema judicial, amb l'objectiu de detectar aquelles persones que estan en risc de ser captades per al terrorisme; s'avalua el risc potencial i, finalment, en aquest moment, es desenvolupa un suport personalitzat que s'ofereix a les persones que li són derivades. Així mateix, compta amb una infraestructura nacional adaptada i funciona en l'àmbit local,⁷ on disposa d'un grup d'experts de les comunitats locals –com ara treballadors socials o persones que coneixen l'individu que ha estat derivat– que coopera per abordar els riscos i les mesures adequades que caldrà seguir. Es tracta d'un procés d'intervenció voluntària, és a dir, es requereix el consentiment dels participants.

Channel és un component essencial de l'estratègia *Prevent* del Regne Unit, la qual es va crear ja el 2003, tot i que no es va anunciar públicament fins anys més tard com a part de l'estratègia antiterrorista més àmplia denominada *CONTEST* (Prevenir-Preparar-Protegir-Perseguir). Aquesta va ser revisada el 2011 per tal de distingir entre les activitats antiterroristes i la tasca d'integració amb les comunitats. El programa aborda totes les formes d'extremisme i el seu objectiu és impedir que hi hagi persones que es converteixin en radicals violents o donin suport al terrorisme. *Prevent* té tres objectius:

- Desmuntar la ideologia que dona suport al terrorisme i a aquells que el fomenten.
- Protegir les persones vulnerables.
- Donar suport a sectors i institucions en què hi hagi riscos de radicalització.

Hi ha diverses organitzacions de base sense ànim de lucre que participen en aquest programa a escala comunitària. El grup *London Tigers* (amb seu a Londres) ha estat utilitzant tàctiques de dissuasió durant anys per implicar membres de bandes –en actiu o rehabilitats– i impulsar un sentit de germanor a través de l'esport. Basant-se en aquesta tasca prèvia, el grup va ampliar l'aplicació d'estratègies PEV/CEV assumint derivacions procedents dels programes *Prevent* i *Channel*. El nou enfocament de l'organització consisteix a generar un sentit d'identitat que abasti tant la religió com una mena de pertinença nacional.⁸ D'aquesta manera, els *London Tigers* capten el gihadisme des de l'òptica de la cultura de bandes. Altres organitzacions britàniques, per tal d'aplicar el programa *Prevent*, han desenvolupat programes de «Young

7. Vegeu: <https://www.gov.uk/government/publications/prevent-duty-guidance>.

8. *Countering Violent Extremism Through Public Health Practice: Proceedings of a Workshop*. Washington, DC: The National Academies Press, 2017 (en línia) <https://www.nap.edu/read/24638/chapter/1>.

Leaders» (líders joves), amb l'objectiu de fomentar les aptituds de lideratge dels joves i conscienciar-los sobre l'extremisme violent, a més de potenciar debats entre companys sobre aquest problema.

Malgrat el seu èxit, *Prevent* no ha escapat de les crítiques, entre elles les que afirmen que aliena i estigmatitza les comunitats musulmanes, restringeix la llibertat de pensament i d'expressió, i afecta els drets humans.⁹ La norma *Prevent Duty* (en vigor des del 2015) exigeix que sectors com ara els serveis socials, els representants de les confessions religioses, els docents, els serveis sanitaris nacionals i els metges, entre d'altres, comuniquin tota situació sospitosa i derivin la persona en qüestió a l'organisme local de *Prevent* corresponent. Des que va entrar en vigor la norma, aquestes derivacions s'han multiplicat i han afectat les persones considerades en risc de radicalització, les quals han estat transferides a les juntes locals de *Channel*, formades per representants dels centres d'ensenyament, treballadors socials, presidents de les Juntes Locals de Protecció de la Infància, funcionaris del Departament d'Immigració d'Interior i de Fronteres. En formar part de *CONTEST*, les juntes procedeixen, en aquest moment, a avaluar la derivació en qüestió i, a continuació, a decidir si calen més actuacions. Una de les principals crítiques rebudes és el fet que els docents es veuen obligats a actuar com a policies dels seus propis alumnes en cas de percebre símptomes de radicalització potencial (els joves són considerats al mateix temps «en risc» i «un risc»), de manera que les opinions radicals ja no són contestades en els col·legis i els instituts, i els estudiants prefereixen no pronunciar-se. Aquesta situació deteriora la confiança entre docents i estudiants.

Sumar familiars i imams: els mètodes alemany i italià

El programa alemany *Hayat* –basat en un model en el qual participen els familiars– se centra en particular a contrarestar les narratives i les ideologies d'Al-Qaeda i ISIS. Compta amb consellers que serveixen de pont entre les institucions, les persones en risc i les seves famílies. Disposa de dues vies diferents per derivar aquestes persones: una línia telefònica gestionada per l'Estat, i una altra, per les comunitats, les quals ofereixen una avaluació de primer nivell. Tant el Regne Unit com Alemanya apliquen estratègies PEV que compten amb antics extremistes sotmesos a un control estricte, la qual cosa ha demostrat ser eficaç a l'hora de fer front al problema del gihadisme i l'extremisme violent, en particular, en el cas de joves amb els quals aquells comparteixen les seves experiències i els seus relats de rehabilitació.

9. Vegeu: <https://www.theguardian.com/uk-news/2017/aug/09/prevent-referrals-double-since-2017-uk-terror-attacks>.

Pel que fa a Itàlia, el fet que no hagi patit atemptats terroristes en el seu propi territori no vol dir que s'hagi mantingut immune a la ideologia gihadista. S'han redactat mesures de prevenció de «la radicalització i l'extremisme gihadistes» (Solfrini, 2017) i estan assajant una estratègia socioeconòmica de prevenció d'aquest fenomen entre els joves –iniciada el setembre de 2016– a través de la qual més de 500.000 ciutadans de la UE de divuit anys d'edat que resideixen a Itàlia, independentment de la seva ètnia o religió, poden optar a vals per un import de 400€ cadascun que permeten que els seus receptors visitin museus de manera gratuïta o assisteixin a concerts i pel·lícules a preus rebaixats. L'accés a activitats de lleure ha estat una eina utilitzada per reforçar el sentit de pertinença a la societat. Així mateix, es va adoptar una estratègia de prevenció de la radicalització a les presons. Malgrat que la població musulmana a Itàlia suposa només el 2,5% del total, es calcula que el percentatge de musulmans que compleix condemna a les presons italianes es troba entre el 15% i el 20%. Un altre aspecte rellevant d'aquesta estratègia és l'augment del nombre d'imams que, sota supervisió, actuen a les presons i s'han compromès a promoure els principis d'igualtat, ciutadania i pluralisme islàmic (D'Emilio, 2017).

França: secularisme i PEV/CEV

D'ençà del gener de 2015, França ha patit en diverses ocasions el cop del terrorisme islamista, amb el tràgic balanç de més de 240 víctimes mortals. Enfront del terrorisme i l'extremisme, el país ha recorregut tradicionalment a un enfocament repressiu, comparable al mètode tradicional nord-americà (Hellmuth, 2015). Fins a l'abril del 2014 no es van introduir, juntament amb la nova estratègia de lluita antiterrorista, mesures CEV, de manera que el país portava retard en el desenvolupament d'aquest tipus de disposicions de prevenció de la radicalització i l'extremisme violent. No obstant això, la nova estratègia francesa va resultar ser d'ampli abast i es basa en el sagrat principi del secularisme. El nou model es compon de quatre pilars fonamentals:

- Una línia telefònica d'àmbit nacional d'avaluació a la qual es va donar el nom de «*le numéro vert*» (número verd). Es va introduir el 2014 i està a càrrec de la Unitat de Coordinació de la Lluita Antiterrorista (UCLAT).
- Una campanya en línia a escala nacional concebuda amb el propòsit d'augmentar la visibilitat de «*le numéro vert*»; va ser denominada *Stop Djihadisme* i va començar a funcionar el gener de 2015 (Gee, 2015).
- La creació, el gener de 2016, de pavellons especials de desradicalització en presons, amb personal format específicament i destinats en particular als reclusos condemnats per terrorisme.¹⁰ Es van tancar deu mesos més tard.

10. Vegeu: <http://www.gouvernement.fr/argumentaire/lutte-contre-la-radicalisation-en-prison>.

- L'obertura de centres especialitzats en desradicalització a tot França, amb la idea d'inculcar els valors cívics francesos a manera de contranarrativa de la ideologia extremista violenta.¹¹ Aquests centres havien de disposar de serveis d'orientació específics i individualitzats per als seus residents (amb caràcter voluntari). No obstant això, l'únic centre d'aquest tipus que en realitat es va inaugurar, el setembre de 2016, es va clausurar després de molta polèmica el juliol del 2017. Tan sols va arribar a rebre nou residents i va tenir un cost de 2,5 milions d'euros.¹²

Tot i que aquesta estratègia CEV va donar algun resultat positiu, una comissió parlamentària la va arribar a qualificar el 2017 de fracàs en la seva major part. L'informe de la comissió va condemnar el lucratiu «negoci de la desradicalització» que havien desenvolupat les organitzacions encarregades d'aplicar els projectes.¹³ Van arribar a sortir a la llum frau i, fins i tot, abusos a clients. En tres anys, el Govern francès havia gastat gairebé 100 milions d'euros sense haver fet ni les avaluacions ni la supervisió adequades a les organitzacions subvencionades a càrrec de l'aplicació dels projectes PEV i CEV. Per això, es va veure obligat a reaccionar davant els tràgics successos i a fer front a la principal amenaça de l'extremisme violent islàmic. S'havia après la lliçó.

L'última iniciativa francesa CEV és el programa RIVE (Recherche et Intervention sur les Violences Extrémistes), que suposa un projecte ambiciós, únic a Europa, ja en marxa de manera secreta a França des de finals del 2016. La versió pilot té al seu càrrec catorze adults –tant homes com dones– que hi assisteixen obligatòriament, i el seu objectiu és apartar-los de l'extremisme violent i reinserir-los en la societat. Aplica un mètode integral i adaptat particularment a les necessitats de cada individu.¹⁴ A més, en aquest cas, sembla que els valors francesos i la *laïcité* no són un dels principals elements del projecte i, fins i tot, es compta amb un clergue musulmà que ofereix orientació religiosa en cas que sigui necessari.

11. Vegeu: http://www.lemonde.fr/societe/article/2016/03/10/un-premier-centre-de-deradicalisation-ouvrira-avant-l-ete_4880551_3224.html.

12. Vegeu: http://www.lemonde.fr/police-justice/article/2017/07/28/fermeture-de-l-unique-centre-de-deradicalisation-de-france_5165938_1653578.html.

13. Vegeu: http://www.senat.fr/espace_presse/actualites/201707/rapport_final_de_la_mission_dinformation_sur_le_desendoctrinement_le_desembrigadement_et_la_reinsertion_des_djihadistes_en_france_et_en_europe.html

14. Vegeu: <http://www.france24.com/fr/20171110-france-deradicalisation-islamisme-rivecentre-experimental-nicole-belloubet-justice>

Conclusió

Per prevenir l'extremisme violent, en els últims anys hi ha hagut un canvi en l'enfocament del problema, és a dir, de l'establiment de mesures de seguretat tradicionals s'ha passat a plantejaments més holístics. Ara com ara, resulta fonamental generar resiliència enfront de les ideologies extremistes violentes, tant a escala individual com comunitària, i abordar les causes que originen aquesta radicalització violenta. Així mateix, s'ha posat en evidència la necessitat de combatre la radicalització i el reclutament de futurs gihadistes també a les presons.

Cada atemptat terrorista és un cru recordatori de com n'és, de necessari, aplicar estratègies eficaces per prevenir i combatre l'extremisme violent, sobretot si es té en compte que els gihadistes no provenen d'altres països, sinó que es «fabriquen» en les mateixes societats europees. No obstant això, a la pràctica, la PEV encara suposa un repte i, en el cas d'alguns països europeus, es troba en les seves fases inicials. No se n'ha avaluat encara l'eficàcia de manera consistent i és massa aviat per confirmar-ne plenament els resultats i mesurar en la seva plenitud l'abast dels èxits i els fracassos d'aquestes estratègies. No obstant això, cal subratllar que s'ha fet explícita la necessitat i la predisposició a comprendre, així com a compartir, la informació sobre el que funciona i/o falla en l'àmbit que ens ocupa. En aquest sentit, l'eficàcia dels mecanismes de cooperació a escala europea és una garantia de l'intercanvi de bones pràctiques. A més, segueix sent crucial aprendre de l'experiència. Ja han passat tres anys des que Estat islàmic sorprengué el món proclamant un califat, i, encara que ha perdut més territori del que va arribar a controlar, la seva ideologia no ha desaparegut. L'extremisme violent (en totes les seves formes) suposa encara un desafiament majúscul.

Referències bibliogràfiques

- D'Emilio, Frances. «Italy invites imams into prisons to deter extremism». *The Associated Press* (12 de juliol de 2017) (en línia) <https://www.thestar.com/news/world/2017/07/12/italy-invites-imams-into-prisons-to-deter-extremism.html>.
- Fink, Romaniuk et al. «Evaluating Countering Violent Extremism Programming: Practice and Progress». Center on Global Counterterrorism Cooperation (setembre del 2013) (en línia) <http://www.globalcenter.org/publications/evaluating-countering-violent-extremism-engagement-practices-and-progress/>.
- Gee, Oliver. «France launches shock video to 'stop jihadists'». *The Local* (28 de gener de 2015) (en línia) <https://www.thelocal.fr/20150128/france-releases-shock-anti-jihad-video>.

- Hellmuth, Dorle. «Countering jihadi radicals and foreign fighters in the United States and France: très similaire». *Journal for Deradicalisation*, núm. 4 (2015) (en línia) <http://journals.sfu.ca/jd/index.php/jd/article/view/24>.
- Mandaville, Peter i Nozell, Melissa. «Engaging Religion and Religious Actors in Countering Violent Extremism». *USIP Special Report*, núm. 413 (agost del 2017) (en línia) <https://www.usip.org/sites/default/files/SR413-Engaging-Religion-and-Religious-Actors-in-Countering-Violent-Extremism.pdf>.
- Ranstorp, Magnus. «The Root Causes of Violent Extremism». *RAN Issue paper* (4 de gener de 2016).
- Reinares, Fernando y García-Calvo, Carola. «Cataluña y la evolución del terrorismo yihadista en España». Real Instituto Elcano (13 d'abril de 2015) (en línia) http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/web/rielcano_es/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_es/zonas_es/terrorismo+internacional/comentario-reinares-garciacalvo-catalunya-y-la-evolucion-del-terrorismo-yihadista-en-espana.
- Romaniuk, Peter. «Does CVE Work? Lessons Learned From the Global Effort to Counter Violent Extremism». Global Center on Cooperative Security (setembre del 2015) (en línia) <http://www.globalcenter.org/publications/does-cve-work-lessons-learned-from-the-global-effort-to-counter-violent-extremism/>.
- Solfrini, Federico. «The Italian counter-terrorism formula: prevention and repression of radicalization». *Mediterranean Affairs* (23 de febrer de 2017) (en línia) <http://mediterraneanaffairs.com/italian-counter-terrorism/>.
- UNESCO. *Preventing violent extremism through education: a guide for policy makers*. UNESCO, 2017.

CIDOB

BARCELONA
CENTRE FOR
INTERNATIONAL
AFFAIRS

El 17 i 18 d'agost de 2017 (17A) van sorprendre analistes i observadors, i no perquè Espanya no fos susceptible de rebre un atemptat, sinó perquè aquests es diferenciaven en certs aspectes dels perpetrats recentment en territori europeu. Tant el perfil dels seus autors com les reaccions suscitades ens conviden a reflexionar sobre tres interrogants: per què va ocórrer el 17A? Qui són els responsables directes i indirectes d'aquesta tragèdia? Com evitar que això es reproduïxi? Totes tres són preguntes que s'acostumen a plantejar després de cada atemptat terrorista, però el 17A es va diferenciar per una qüestió fonamental: el caràcter fugaç dels debats posteriors als atacs.

Encara que sembli que la societat hagi passat pàgina, el debat relacionat amb els motius pels quals el grup de joves de Ripoll va decidir matar persones innocents continua obert. Per molt que avanci el debat sobre els factors de radicalització, no existeix a dia d'avui un consens pel que fa a la prevalença d'un factor sobre un altre. Reconèixer aquest límit metodològic representa, però, una oportunitat per als analistes, els investigadors i els decisors polítics: en lloc de recórrer a patrons uniformes basats en experiències anteriors, es tracta d'adoptar les aproximacions multidisciplinàries que requereixen els processos de radicalització, cada vegada més diversificats i multidimensionals.

En aquest context, *Atemptats de Barcelona: reaccions, explicacions i debats pendents*, un volum col·laboratiu d'investigadors del CIDOB i altres institucions, té com a objectiu principal examinar els termes d'aquests debats. Només d'aquesta manera es podran imaginar estratègies comprensives, creatives i adequades a cada context, per lluitar contra una amenaça que, lluny d'esvair-se, segueix present i en constant mutació.